

Bevezető

1

TERÜLETI KUTATÁSOK

Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutató Intézet

Elmélet - Módszer - Gyakorlat

18.

TERÜLETI KUTATÁSOK

1.

Szerkesztette:

Beluszky Pál

Budapest

1978

Szerkesztő bizottság:

BARTA GYÖRGYI
BELUSZKY PÁL
BERÉNYI ISTVÁN
ENYEDI GYÖRGY

E szám munkatársai: Barta Györgyi /MTA FKI/, Beluszky Pál /MTA FKI/, Berényi István /MTA FKI/, Böcskei Ferenc /Vas megyei Tanács VB Tervosztálya/, Enyedi György /MTA FKI/, Enyedi Györgyné /OT Tervgazdasági Intézet/, Katona Sándor /MTA FKI/, Keresztesi Zoltán /MTA FKI/, Kovács Tibor /KSH Területi Statisztikai Főosztály/, Rétvári László /MTA FKI/, Sass Béla /MTA Dunántuli Tudományos Intézet/, Sikos T. Tamás /MTA FKI/, Tóth József /MTA FKI Alföldi Csoportja/

T A R T A L O M

	oldal
Beköszöntő /dr. Beluszky Pál/	1

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

dr. Beluszky Pál: Kutatási jelentés Borsod-Abauj-Zemplén megy falusi településeinek tipizálásáról	4
dr. Enyedi Györgyné: A mezőgazdasági foglalkoztatottak számának és területi eloszlásának változása /1970-1976/	19
dr. Kovács Tibor: Az alsófoku központok kiépítettség Magyarországon	23
dr. Katona Sándor - dr. Keresztesi Zoltán - dr. Rétvári László: Új kutatási irányzat: a környezet minősítés	30

FÓRUM

dr. Tóth József: A közép-békési városeggyüttes koordinált fejlesztésének stratégiáját megalapozó kutatások jelen állása és első eredményei	38
dr. Berényi István: Tokaj fejlesztési lehetőségei	46

KILÁTÓ

Sass Béla: Ismertetés az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének kutatási tevékenységéről	52
Böcskei Ferenc: A gazdasági földrajz és a területi tervezési gyakorlat kapcsolatáról	56

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Két népességföldrajzi vizsgálat a Földrajzi Tanulmányok sorozatban /dr. Beluszky Pál/	60
Alföldi Tanulmányok /dr. Berényi István/	63
Kádas Sándor: A regionális modellezés irodalma /dr. Sikos T. Tamás/	64

BEKÖSZÖNTŐ

Megjelenésre érdemes tanulmányok aligha porosodnak a területi kutatásokat /is/ végző tudományágak művelőinek fiókjai-ban. Mégsem érezzük feleslegesnek, hogy a már közhelyszerűen emlegetett információzón közepette újabb kiadványsorozattal jelentkezzünk: a publikációs igények menyiségi kívánalmainak megfelelő lehetőségek ellenére a területi kutatásokat végző szakemberek egyre inkább hiányoltak egy olyan - alapvetően gazdaságföldrajzi jellegű - folyóiratot, amely interdiszciplináris feladatokat töltene be, a társtudományok területi kutatásaira is kiterjesztendő figyelmét, viszonylag gyors átfutási idejével, tematikai és műfaji mozgalmasságával közvetlenebb kapcsolatot teremthetne a területi kutatások művelői, illetve e tudományágak s lehetséges "felhasználói" között.

Ez az igény támogatásra talált az MTA Földrajzi Bizottságának Területfejlesztési Munkabizottságában, valamint az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetében, ahol a szükséges technikai és anyagi eszközöket a meginduló kiadvány-sorozat rendelkezésére bocsátották. E támogatás segítségével indíthatjuk útjára a T e r ü l e t i K u t a t á s o k c. folyóirat-jellegű kiadványt, amely az Intézet ELMÉLET - MÓDSZER - GYAKORLAT c. sorozat keretében lát napvilágot.

A Területi Kutatások célkitűzése: a gazdaságföldrajz, a rokontudományok, a területi vizsgálatokat is folytató társadalomtudományi ágazatok kutatási eredményeit megismertetni a gyakorlati szakemberekkel; tervszerű szerkesztői munkával szorosabb kapcsolatot kiépíteni a területi kutatásokat folytató tudományágazatok között; a tematikai-műfaji rugalmasságot felhasználva hozzászólni a területi tervezés, gazdaságirányítás aktuális, esetleg "napi" problémáihoz, "jelen lenni" a társadalomtudományi közéletben, általában a közéletben, a "területi kérdésekben" közvéleményformáló szerepet vállalni.

A vázolt célkitűzések érdekében folyóiratunk tematikáját a gazdaságföldrajz megszokott tematikájánál szélesebb horizontnak, nagyobb rugalmasságnak, a változatosabb műfaji kereteknek kell jellemeznie. A hagyományos műfajú tanulmányok mellett helyet biztosítunk:

- a gyors publicitás érdekében a jelentősebb vizsgálati eredményeket közreadó kutatási gyorsjelentéseknek, előzetes beszámolóknak;

- területi kérdésekről írt esszéknek;
- interjúknak, "kerekasztal-beszélgetéseknek", "műhely-látogatásokról" közölt beszámolóknak és így tovább.

Merev tematikai megkötöttséget - épp a célul tűzött rugalmasság miatt - nem vállaltunk, mindenestre

- a területi kutatásokkal kapcsolatos kutatási főirányok tematikáját érintő publikációk;

- az interdiszciplináris irányzatot erősítő irások;
- a természeti környezet társadalmi értékelését tartalmazó tanulmányok;

- a területi tervezést, fejlesztést közvetlenül szolgáló publikációk;
- a földrajz elhanyagolt ágazataiban készített tanulmányok;
- a komplex szintetizáló jellegű, a gazdasági földrajz problémaköréhez az összetett társadalmi kérdések felől közelítő írások /a társadalom általánosabb térbeli problémái, életmód, a tágabban értelmezett szolgáltató ágazatok földrajza, a települések mint az összetett társadalmi-gazdasági tevékenységek szinterei stb./ közreadására megkülönböztetett figyelmet fordítunk.

A Területi Kutatások négy rovatra oszlik: a Kutatási eredmények rovatra /rovatvezető: Beluszky P./, az eszmecseréknek, hozzászólásoknak, vitáknak helyet adó Fórumra /rovatvezető: Berényi I./, az interdiszciplináris célkitűzéseket ápoló, a tájékozódást szolgáló Kilátóra /rovatvezető: Enyedi Gy./ és a Szakirodalmi figyelőszolgálatra /rovatvezető: Barta Gy./. Egyelőre évente két szám kiadását tervezzük. Várjuk szerkesztőségünk címére a vázolt célkitűzéseket szolgáló írásokat. Szívesen, köszönettel fogadunk minden, a folyóirat eredményesebb működését elősegítő észrevételt, javaslatot.

A társadalmi hasznosság reményében bocsátjuk útjára a Területi Kutatásokat.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

KUTATÁSI JELENTÉS BORSOD-ABAUJ-ZEMPLÉN MEGYE FALUSI

TELEPÜLÉSEINEK TÍPIZÁLÁSÁRÓL

Dr. Beluszky Pál

A települések általános jellegű problémáival foglalkozó tudományágak - így a településföldrajz - szemléletű fejlődése, valamint falvainak gyorsütemű átformálódása ismételten szükségessé teszi falusi településeink típusainak megállapítását.

Az e célból folytatott vizsgálatunk menete eltért az eddigi általános hazai - s néhány kísérletet leszámítva a nemzetközi - gyakorlattól. Eleddig az általános célkitűzésű településosztályozások során a vizsgálatok kezdetén kiválasztott - a települések jellegére a feltételezések szerint meghatározó befolyást gyakorló - tényezők alapján, többnyire egy-egy szempont szerint típizálták a településeket. Az elmúlt két-három évtizedben a településtudományok leggyakoribb célkitűzése a települések "funkcionális típusainak" megállapítása volt, többnyire a lakosság foglalkozási szerkezetének és az ingázás mértékének kombinálása alapján. A területi statisztika és a településfejlesztés szakembereinek munkája nyomán a '70-es években a falusi településállományon belül kialakult hierarchikus tagolódás, az ellátottság mértéke, a "fejlettség", a fejlesztési célkitűzések alapján készített településosztályozások terjedtek el.

A falusi térségekben végbemenő folyamatok figyelemmel kísérése viszont nyilvánvalóvá tette, hogy napjainkban nem egy-egy tényező, hanem bonyolult folyamat-rendszerek differenciálják falusi településeinket, mely folyamat-rendszerekben a falvak által ellátott gazdasági szerepkör, az ezt is tükröző foglalkozási szerkezet csak egyetlen elem, mely bonyolult ok-okozati kapcsolatban áll a folyamat többi elemével, s gyakran csak oly következmény, amely nem elsődleges formálója a település életjelenségeinek.

Mérlegelve az elmondottakat, vizsgálataink kezdetén nem jelöltük ki a típusalkotás kritériumait. Pontosabban: a falusi települések életét megszabó folyamat-rendszerek 8 alapvetőnek vélt ok-következmény komplexuma alapján végeztük típizálásunkat úgy, hogy a vizsgálat során kerestük a választ arra is, hogy e folyamat-rendszerek mely elemei milyen mértékben differenciálják napjainkban a falusi településeket, következőképp a típusalkotás során mely tényezőket s milyen sullyal kell figyelembe vennünk. A továbbiakban faktor- és clusteranalízis alkalmazása révén elértük, hogy eredményként sem csupán néhány statisztikai adattal, határértékkel kijelölhető településcsoportok, hanem a településekben lezajló településformáló folyamatok hasonlóságával jellemezhető csoportok, tk. folyamat-rendszer típusok adódtak.

A vizsgálat során a következő szempontokat, ill. kritériumokat vettük figyelembe:

A/ A falvak helye a településszerkezetben

- Mutatók: 1/ A községek lakónépessége 1970-ben
2/ A környék településszerkezete /a községek köré huzott 10 km-es sugarú körben található községek átlagos nagysága/
3/ A külterületi népesség aránya 1970-ben

B/ A falvak természeti környezete

- Mutatók: 4/ A község határában uralkodó domborzati típus
5/ A földhasznosítás jellege /a szántók aránya az összterületből/
6/ A község mezőgazdaságának termőhelyi adottságai

C/ A falvak forgalmi helyzete

- Mutatók: 7/ A legközelebbi - legalább járási székhelyszintű - város időtávolsága
8/ A városok felé induló tömegközlekedési eszközök átlagos napi járatszáma
9/ Az alsófoku központok - székhelyközségek - felkeresésének lehetőségei.

D/ A településfejlődés iránya, üteme

- Mutatók: 10/ A tényleges népességszám-változás aránya 1949-1970 között /%/
11/ A lakónépesség vándormozgalma 1960-1969 között /vándorlási egyenleg, %/
12/ A foglalkozási átrétegződés mértéke 1960-1969 között /%/
13/ A lakásépítés üteme /az 1960 óta épült lakások aránya/

E/ A falvak gazdasági szerepköre

- Mutatók: 14/ A községek ipari telephelyein dolgozók száma
15/ A községekből eljáró keresők az összes kereső %-ában /1970/
16/ A községek ipari+építőipari keresőinek részesedése az összes keresőből /1970/
17/ A községek terciér ágazatában dolgozó keresőinek aránya /1970/
18/ A községek idegenforgalmi funkcióinak fejlettsége /pontozás alapján/

F/ A falvak alsófoku ellátó-szolgáltató intézményeinek fejlettsége

- Mutatók: 19/ Az 1 főre jutó iparciikk-kiskereskedelmi forgalom
20/ Az alsófoku intézményhálózat kiépültsége /pontosítás alapján/

G/ A falvak művi környezete

- Mutatók: 21/ Az 1945 után épült lakások aránya
22/ A vízvezetékekkel ellátott lakások aránya az összes lakásból /1970/
23/ Az 1 lakásos lakóépületek aránya az összes lakóépületből /1970/

H/ A községek átlagos fejlettségének szintje

- Mutató: 24/ A községek fejlettségének pontszáma

A tipizálás területi egységei a községek voltak, annak ellenére, hogy nyilvánvaló: a közigazgatási keretek nem felelnek meg minden esetben a településhálózat tényleges alapegységeinek. /Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az agglomerálódó zónákban a településsegységek s az ezeknek többé-kevésbé megfelelő közigazgatási egységek fokozatosan elvesztik települési önállóságukat, s egy magasabb szintű településrendszer szervez tagjaivá válnak. Ugyanakkor a megye aprófalvas település-szerkezetű területein a közös tanácsok létrehozása, az ellátó-szolgáltató intézmények körzetesítése, a falukörzet központjába való koncentrálása, a munkahely-lakóhely egységének felbomlása /több községet egyesítő termelőszövetkezetek!/ nyomán egyes községek települési önállósága megszűnik, s a faluközpontok térben elkülönülő településrészeivé válnak. / A falvak tipizálásával párhuzamosan kijelöltük a megye falusi területeinek határait is; a tipizálás eredményeinek mérlegelésénél így figyelembevehető az agglomerálódás hatása.

A felsorolt mutatók alapján faktoranalízist végeztünk.^x A különböző mértékű sajátérték-visszatartással előállított változatok közül egy 10 faktort tartalmazó változatra alapoztuk további munkánkat. A 10 faktor a változók szórásnégyzetének 82,53 %-át magyarázza. A faktorok sajátérték-százalékainak alakulása a társadalomtudományi alkalmazások eredményeihez mérten kedvező /1. táblázat/.

---

^x A faktor- és clusteranalízist az MTA SZTAKI CDC 3300 típusú számítógépen végeztük SIKOS T. Tamás irányításával.

1. táblázat

A sajátérték-százalékok alakulása

Faktor	%	Kumulatív %
F ₁	32,05	32,05
F ₂	11,78	43,83
F ₃	11,44	55,27
F ₄	5,85	61,12
F ₅	5,12	66,24
F ₆	4,04	70,28
F ₇	3,86	74,14
F ₈	3,06	77,20
F ₉	2,76	79,96
F ₁₀	2,57	82,53

Az F₁ faktor tehát a változók szórásnégyzetének 32,05 %-át magyarázza, szerepe a településtipizálásában meghatározó. Pontosabban fogalmazva: az F₁ faktort kialakító tényezők differenciálják meghatározó módon ma a falusi településeket, szabják meg a falusi térségekben zajló folyamatokat.

Faktorazonosítás:

Az F₁ faktort a következő mutatók alakítják meghatározó módon /fs = faktorsúly/:

- 20. /az alsófoku intézményhálózat kiépültsége/; fs.:0,87022
- 9. /az alsófoku központok felkeresési lehetőségei/; fs.:0,77185
- 1. /lakónépesség, 1970/; fs.:0,65347
- 24. /általános fejlettség/; fs.:0,56962

Számottevő mértékben:

- 19. /1 főre jutó kereskedelmi forgalom/; fs.:0,47147
- 2. /településszerkezet/; fs.:0,42545
- 4. /domborzati típus/; fs.:0,37202
- 17. /a tercier ágazat keresői/; fs.:0,32410

Az F₁ faktor tehát az alapellátás-településszerkezet faktora; a két tényezőcsoport természetesen szorosan kapcsolatban van egymással: az alsófoku intézményhálózat kiépülését messzemenően befolyásolja a települések nagysága, a településszerkezet. Annak ellenére, hogy a nyert eredményekből való

további következtetéseknél kellő körültekintéssel kell eljárunk, megállapítható: a közelmúlttal - az ötvenes, hatvanas évek - szemben a falvak gazdasági szerepköre, lakosságuk foglalkozási szerkezete elvesztette vezető szerepét a falvak közötti különbségek alakításában. A településhálózatban elfoglalt hely "alapkoordinátáinak" kialakításában korábban sem tulajdonítottunk elvi jelentőséget annak, hogy egy település keresői egy ipari üzemben vagy a mezőgazdaságban tevékenykednek; ma már a gyakorlatban is csökken a jelentősége, differenciáló szerepe annak, hogy a falu lakói munkaidejüket egy bányában, ipari üzemben vagy egy modern mezőgazdasági üzemben töltik.

Ugyanakkor a falvak mérete, ellátottsági színvonala, fekvése, a dinamikus vagy stagnáló térségekhez való kötődése köré számos oly jelenség csoportosul, amely mélyrehatóan megszabja egy-egy település jellegét, lakosságának életkörülményeit, életmódját, társadalmi tudatát, szociológiai viselkedésformáit, vagy akár a falvak külsejét, infrastruktúráját, művi környezetének színvonalát.

Az F_2 faktort - némi meglepetésre - egyértelműen a természeti környezet jellege alakítja; a földhasznosítás szerkezete /5. fs.: 0,78751/, a termőhelyi adottságok /6. fs.: 0,77139/, a domborzati típus /4. fs.: 0,68502/, a település szerkezet /2. fs.: 0,51513/. Meg kell jegyeznünk, hogy a természeti környezet szoros kapcsolatban áll a települések számos elemével - településnagyság, az agrártevékenység lehetőségei, forgalmi helyzet stb. -; hatása többnyire közvetetten jelentkezik. Ennek ellenére megállapítható, hogy hazánkban is jelentkezik a "hegyvidék-jelenség"; a hegy- és dombvidékek fokozatosan stagnáló, depressziós területté válnak /ha bányászat, ipari tevékenység vagy az idegenforgalom nem módosítja a fenti folyamatot/.

A foglalkozási szerkezet és az ingázás értékei alakították az F_3 faktort, amely az F_2 -höz hasonló mértékben /11,4%/ járul hozzá a szórásnégyzet magyarázásához. A 3. faktort a foglalkozási átrétegződés üteme /fs.: 0,83172/, az ipari+építőipari keresők /fs.: 0,81028/ és az eljáró dolgozók aránya /fs.: 0,81642/ határozza meg első renden; számottevő mértékben részt vesz alakításában a vándormozgalom /fs.: 0,49259/, a tömegközlekedés járatsűrűsége /fs.: 0,44492/ és a települések általános fejlettségének színvonala /fs.: 0,31304/.

A további faktorok 2-5 %-kal járulnak hozzá a szórásnégyzet magyarázatához;

az F_4 -es faktor a tercier keresők arányának /fs.: 0,76001/, az F_5 -ös a településfejlődés irányának és ütemének /21. mutató faktorsúlya: 0,22590, 13. mutató fs.: 0,81551, 10. mutató fs.: 0,61974, 11. mutató fs.: 0,52789/.

az F₆-os a külterületi népesség arányának /3. mutató
 fs.: 0,97726/,
 az F₇-es az urbanizálódás mértékének /22. mutató fs.:
 0,81805, 14. mutató fs.: 0,80138, 23. mutató fs.: 0,64786, 10.
 mutató fs.: 0,52424/,
 az F₈-as az idegenforgalom fejlettségének /18. mutató
 fs.: 0,87205/,
 az F₉-es a kiskereskedelmi forgalomnak /20. mutató fs.:
 0,68441/,
 az F₁₀-es a közlekedési helyzetnek /7. mutató fs.:
 0,80079/ a faktora.

A falusi települések típusai

A faktoranalízis eredményeinek felhasználásával végzett
 cluster-analízisek /az eredményként kapott clusterok száma, s
 így a községek besorolása az egyes clusterokba ugyanis megle-
 hetősen tág határok között változtatható; szubjektív döntés
 alapján kell e változatok közül a legmegfelelőbbnek tűnőt ki-
 választani/ közül egy 27 típust eredményező változatot fogad-
 tunk el. Az egyes clusterok méretét a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

Az egyes clusterokba sorolt községek száma

cluster- sorszám	községek száma	cluster- sorszám	községek száma	cluster- sorszám	községek száma
1.	2	10.	49	19.	1
2.	11	11.	2	20.	1
3.	32	12.	5	21.	1
4.	55	13.	1	22.	1
5.	25	14.	1	23.	1
6.	44	15.	10	24.	5
7.	34	16.	1	25.	7
8.	13	17.	7	26.	1
9.	47	18.	1	27.	1

Maga a cluster-analízis a csoportokat nem "jellemzi",
 csupán a községek faktorértékeinek /faktorpont-értékek/ hason-
 lósága, a hasonlóság mértéke alapján képez típusokat /cluste-
 rokat/. A clusterok "azonosításához" felhasználtuk azok közép-
 pontjainak faktor-értékeit, az egyes típusok községeinek az
 1-3. faktor értékei alapján rajzolható pontdiagramjait, s a
 naturalis mutatók átlagos értékeit /3. táblázat/.

Célkitűzésünkben s a típusalkotás választott módszeréből
 következően a kialakított csoportok egyetlen "jellemzővel",

3. táblázat

Az egyes clusterokba sorolt települések naturális
mutatóinak átlagértéke

Cluster	Elem szám	Clusterok- ba sorolt települé- sek lélek- száma	M u t a t ó k ^x			
			1	7	11	12
5.	25	6125	245	523	-22,9	-33,4
3.	32	14693	453	780	-13,3	-26,1
7.	34	21549	639	846	- 2,8	-17,7
25.	7	5283	755	775	-12,5	-19,2
4.	55	38253	696	845	- 8,2	-21,9
6.	44	62832	1428	2266	-4,2	-20,8
10.	49	40621	829	863	5,9	- 9,5
9.	47	77315	1645	2893	14,6	- 6,9
2.	11	14971	1361	3355	15,5	- 8,6
8.	13	32734	2518	2027	26,7	1,3
24.	5	33830	3064	8660	- 0,6	-17,3
15.	10	39050	3905	8073	13,3	- 7,3
17.	7	22855	3265	2277	68,1	11,5
12.	5	25730	5146	5761	37,0	1,7
11.	2	17804	8902	13922	58,8	4,1
1.	2	1208	604	2639	11,4	-12,4

^x Megnevezésüket ld. előbb!

a 13. táblázat folytatása

M u t a t ó k									
13	14	15	16	17	18	20	21	22	24
70,0	8,1	0	19,2	10,9	21,7	1,5	21,8	2,1	49,5
59,4	13,5	2	27,2	13,7	30,0	1,9	32,4	1,9	55,5
46,2	18,9	5	39,9	14,3	52,6	2,5	41,4	2,2	62,7
60,9	10,3	3	24,6	14,4	30,7	3,0	44,7	0,1	68,1
52,7	15,8	3	32,4	15,2	38,3	3,2	37,2	2,3	63,2
49,6	15,7	34	27,5	23,1	45,8	7,4	44,0	3,1	77,0
30,0	22,2	19,2	55,3	14,6	65,3	2,9	47,6	2,6	75,3
36,2	23,5	13,0	40,7	23,8	54,7	7,4	48,7	3,5	92,0
24,3	22,2	17	53,1	22,6	57,1	13,4	44,4	7,3	91,8
14,5	23,4	298	70,9	14,6	59,9	16,9	57,2	10,5	103,0
35,9	14,6	340	40,4	23,5	21,1	13,0	34,8	4,9	97,0
30,5	21,9	328	38,0	31,5	43,2	13,1	44,2	9,7	109,2
13,1	35,4	566	57,8	28,9	58,0	10,2	63,0	11,7	120,3
8,8	17,8	2213	71,5	19,4	21,1	13,8	50,1	25,5	121,0
11,0	23,2	5164	58,1	31,0	15,4	15,0	51,9	25,4	136,5
32,5	17,5	0	30,5	37,0	24,5	5,0	30,1	6,7	79,5

bizonyos adatok értékhatáraival nem írhatók le /mint pl. agráralfalak, lakóalfalak, bányászközségek, részleges alsófokú központok stb./. Egy-egy cluster községeit nem is annyira egyes adatokkal, egymástól független jellemzőkkel, hanem a benük lezajló településformáló folyamatok hasonlóságával lehet jellemezni; a clusterok azonosítása e folyamatok leírásával történhet. Viszont a clusterokat leíró részadatok között belső összefüggés mutatkozik /az adatok egy folyamat szükségszerűen összefüggő részelemeit tükrözik/, másrészt az egyes típusok egy "fejlettségi" rangsort is alkotnak /a leépülő, kisnépességi, kedvezőtlen életkörülményeket nyújtó, torzult demográfiai strukturájú, agrárjellegű falvaktól a népes, fejlett infrastruktúrájú, agglomerálódó községekig/.

Tipusok /ld. 1. ábra/

I. Erősen csökkenő népességű, agrárjellegű, fejletlen hegy- és dombvidéki aprófalvak

1. Elnéptelenedő, tisztán agrárjellegű fejletlen hegy- és dombvidéki aprófalvak /5. cluster/

Az elzárt forgalmi fekvésű, kishatáru, kedvezőtlen természeti adottságokkal rendelkező, kisnépességű /átlagos lakosságszám 245 fő/, intézményhálózat nélküli falvak visszafejlődése évtizedek óta folyik. Mára a felszámolódás útjára léptek. 1960-1969 között vándorlási veszteségük átlagosan 33,4 %; egyes községekből 10 év alatt a népesség mintegy fele elköltözött /Felsőgagy 56,2 %-os, Debréte, Irota 48,7 %-os, Perecse 47,5 %-os vándorlási veszteség/. 1970 óta tovább fokozódott és menekülésszerűvé vált a lakosság elköltözése. Az 1970-1976 közötti elvándorlás mértékét figyelembe véve 10 év alatt a lakosság 30-80 %-a költözik el e községekből. A menekülésszerű elvándorlás eredményeképp a demográfiai struktúra végérvényesen torzult; a társadalmi-gazdasági bázis hiánya miatt a leépülés megfordíthatatlan folyamattá vált; települési önállóságuk is kérdéses.

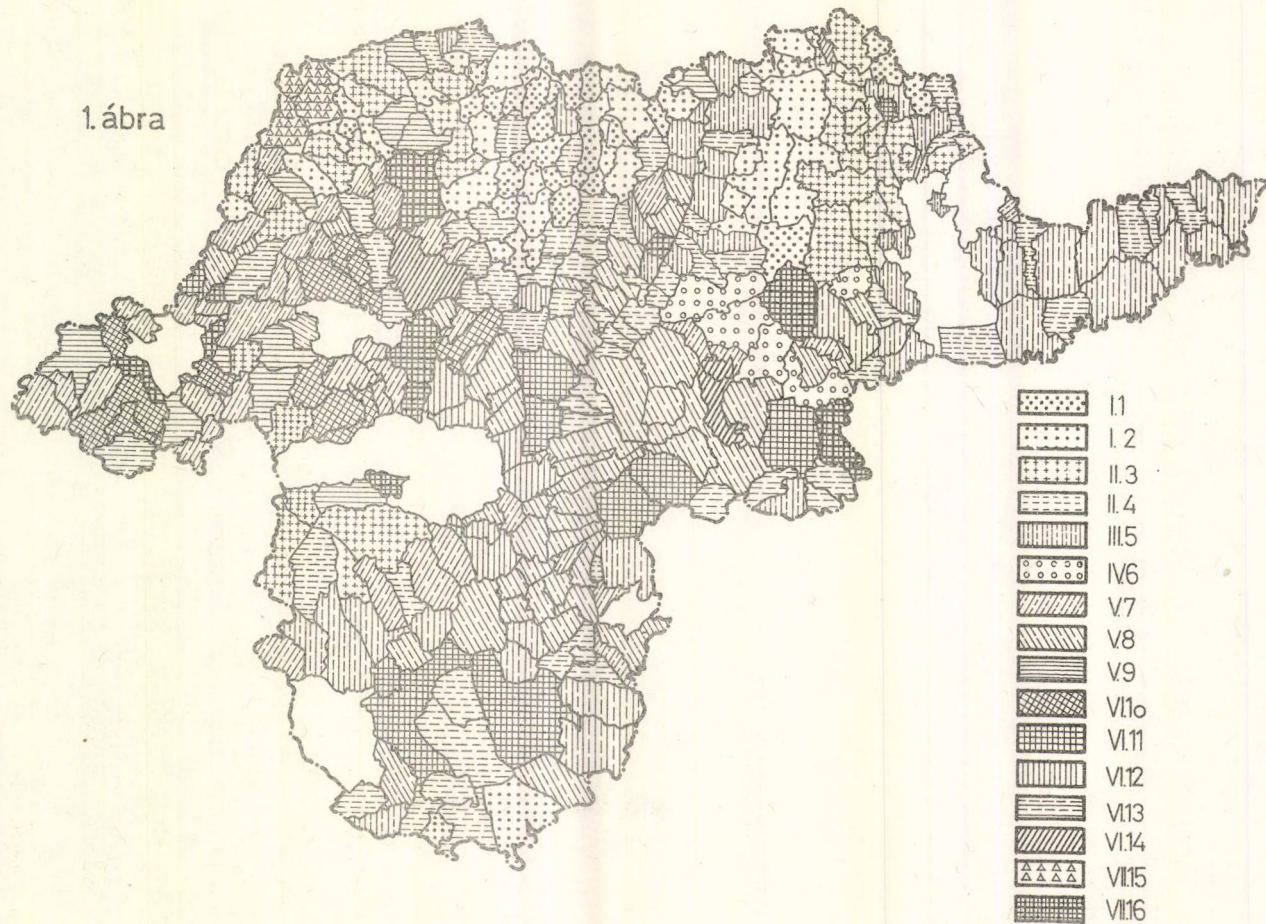
Az elzárt forgalmi fekvés következtében a napi ingázás jelentéktelen; e falvak 1970-ben is mezőgazdasági jellegűek; keresők 70 %-a agrárfoglalkozású. Társadalmuk csonka s még hagyományosan parasztinak nevezhető. "Hagyományos" a falukép is /az 1960 óta épült lakások aránya mindössze 8,1 %/, az infrastruktúra alacsony szintű. A clusterba sorolt települések száma 25, többségük a Cserehát magjában található.

2. Erősen csökkenő népességű, agrárjellegű /számottevő kiingázóval/ aprófalvak, főleg dombvidéken /3. cluster/

A 32 falu /14 ezer lélek/ az előbbi csoporttal területileg egybefüggő tömböt alkot a Cserehát magjában, a Zempléni

1. ábra

hegység Hernád-völgyre tekintő lejtőin. E falvakat az előbbihez hasonló - a települések leépülésére, felszámolódására vezető - folyamatok jellemzik, a leépülési folyamat azonban lassabb, a falvak helyzete némiképp kedvezőbb. Átlagosan 450 fő él bennük; vándorlási veszteségük 10 év alatt 26,1 %-ot tett ki. Keresők 30 %-a más településekben dolgozik, de többségük heti ingázó, állandó lakóhelyének alakításában alig vesz részt. Keresők 59,1 %-a dolgozott 1970-ben mezőgazdaságban; az inaktív keresők, eltartottak többsége is a mezőgazdasághoz kötődik; e falvak agrárjellegűek, hagyományosan paraszti társadalmukon máig csak keskeny réseket ütött a foglalkozási átrétegződés, ill. az urbanizálódás.

Az I. típus községei tehát jószerint kimaradtak az elmúlt évtizedek nagy település-átalakító folyamataiból; az ingázás, a foglalkozási átrétegződés nem érintette e falvakat, az urbanizálódás, az ezzel járó életmódváltozás is legfeljebb egy szűk rétegre terjedt. Ezt a hagyományos agrárfalusi közösséget jobbra csak a "leépülés" folyamatai érintették; nagymértékű, olykor menekülésszerű elvándorlás, a korábban meglévő intézményhálózat felszámolódása, a falvak társadalmi-települési egységének bomlása stb. Mindezek következtében a korábbi társadalmi-demográfiai struktúra is torzult, olyannyira, hogy ma már e falvak többsége a felszámolódás útjára lépett.

II. Kislélekszámú, fogyónépességű, a közelmúltban átrétegződött, hagyományos falusi kapcsolatrendszerekbe illeszkedő agrár-lakófalvak

A 3 alcsoportban 96 települést magában foglaló típusra a közelmúltban lezajlott foglalkozási átrétegződés, a viszonylag nagyarányú /a keresők 30-55 %-ára kiterjedő/ ingázás jellemző. A városoktól, ipari övezetektől távolabb fekvő falvakat a foglalkozási átrétegződés, munkabajárás még csak kismértékben formálta át; népességük életmódja, a falukép, a művi környezet hagyományosan falusias; a kislélekszámú községek intézményhálózata szegényes, a többségük közös tanácsu falukörzet "társközsége". A mezőgazdasági keresők aránya 50 % körül alakul, de a nem agrárfoglalkozásuk többsége is kötődik valamilyen formában a mezőgazdasághoz. A munkahelyek távolsága miatt az elvándorlás általános. Mindezek alapján - noha az eljárási dolgozók aránya alapján többségük lakó-községnek lenne tekinthető - e falvakra hagyományos falusi kapcsolatrendszerek jellemzőek, vitathatatlanul a falusi térségek részeit képezik /legfeljebb a "preagglomerált" övezethez sorolhatók/.

3. A típus "hegyvidéki" változata /7. cluster/

A típus 34 községének többsége a Zempléni hegységben, néhány az Aggteleki Karszton ill. a Bükkben található. Agrártevékenységükben a szántógazdálkodás szerepe mindig is aláren-

delt volt; az erdőgazdálkodás mellett a házi- és vándoripar, a helyi erőforrásokon alapuló kisüzemek /kőfejtés, mészegetés, fűrésztelepek, fafeldolgozás, üveghuták, hámorok stb./ nyújtottak megélhetést a lakosságnak. Az eljáró dolgozók igen magas aránya /átlagosan a keresők 52,6 %-a lakóhelyén kívül dolgozik/azonban nem jelenti az agglomerálódás előrehaladását; az ingázás jelentős része ugyanis az erdőgazdaságokba, kis községek ipartelepeire /Hollóháza, Pálháza, Füzérradvány, Kishuta, Tornaszentandrás stb./ irányul, vagy heti munkabajarást jelent. Az átlagosan 52,6 % ingázóval szemben az ipari-építőipari keresők aránya csupán 39,9 %. A népesség csökkenése 1970-ig mérsékelt volt /1949 és 1970 között átlagosan 2,8 %-os csökkenés/, azóta is csak néhány községben gyorsult fel az elvándorlás. A települések kis lélekszámának következményeként az intézményhálózat fejletlen, alig különbözik az előbbi tipustól. A figyelembevett alapfoku intézmények átlagos száma 2,5, noha e típusba már néhány tanácsi székhely is került.

4. A típus "dombvidéki-alföldi" változata /4. cluster, 25. cluster/

Az e típusba sorolt nagyszámu /55 db/ település zöme a Hernád-völgyben és a Cserehát lealacsonyodó déli lejtőin, valamint a Bodrog-közben és a tiszamenti területen helyezkedik el. A 7. cluster településeivel szemben e falvak hagyományos paraszti gazdálkodást folytattak; foglalkozási szervezetük ma is jobban tükrözi a kizárólagos agrár-múltat /az agrárkeresők aránya 1970-ben még felülmutta az 50 %-ot/, a kiingázók aránya is alacsonyabb /38,3 %/, ennek ellenére a lakófaluvá válás útján többségük /a kivételt a bodrog-közi falvak képviselik/ előbbre jár, mint a hegyvidéki altípus községei. Ennek magyarázata részben az, hogy napi ingázóik zöme városokban, ipari nagyüzemekben dolgozik. Az ingázási távolságok számottevőek, a környezet falusias, mind ez napjainkban gyors elvándorlást provokál /1960-1970 között 21,9 %-os vándorlási veszteség/.

A 25. cluster néhány települése /a Taktaközben/ némiképp magasabb átlagos fejlettséggel, de határozottabb agrárjelleggel sorolható ezen altípusba.

III. Közepes lélekszámu, mérsékeltén fogyó népességű, a közelmúltban átrétegződött, hagyományosan falusi kapcsolatterendszerekbe illeszkedő agrár-lakó-falvak /6. cluster/

A hasonló jellemvonások /a 60-as években lezajlott foglalkozási átrétegződés, az agrárfalusi múlt meghatározó szerepe, agrárjelleg - a keresők kb. fele agrárfoglalkozású -, elvándorlás/ mellett e típust elsősorban az eltérő nagyságrend különíti el az előbbi típustól. A 6. cluster falvaiban átlagosan 1428-an élnek, de néhány község lélekszáma 3000 fölé emelkedik. Hárommegyedük tanácsi székhely /Ricse és Cigánd nagy-

község/. Alapintézményeik kiépítettsége lényegesen felülmúlja az előbbi típusokét. E típus falvai tehát a lakófunkció felerősödése ellenére a is agrárjellegűek, a hagyományos falusi kapcsolatrendszerekbe illeszkednek, a "hagyományos falusi térségek" részeit képezik. Népességük - ugyancsak részben az ingázás hatására - gyorsuló ütemben csökken.

Az e típusba sorolt 44 község zöme a Bodrog-közben és -mentén, a Hernád-völgy északi szakaszán /a Boldogkőváralja - Gönc közötti szakaszon/ sorakozik.

IV. A Hegyalja népes, fejlett, de stagnáló települései /24., 26. cluster/

A mindössze 6 települést /Abaujszántó, Tállya, Mád, Bodrogkeresztur, Tólesva, Erdőbénye/ felölelő típus a Hegyalja mezővárosi multtal rendelkező, népes /átlagos lakosságszám 2943 fő/, fejlett intézményhálózatu községeit foglalja magában. Abaujszántó némi városi szerepkörrel ma is rendelkezik. Az elingázók száma viszonylag csekély /a keresők 20 %-a/, a helyben települt szocialista iparnak már településformáló szerepe van. Közös jellemvonásuk a stagnálás, ami egyéb paramétereik ismeretében "típusmeghatározó".

V. A lakóövezet kis- és közepes nagyságu, másodlagos agrárfunkciókkal rendelkező községei

Az e típusba sorolt települések /107 község/ alkotják megye városainak, iparvidékeinek lakóövezetét. Míg az I-IV. típus falvai - az esetenként magas nem-agrárkereső -arány s magas ingázási ráta ellenére - a "hagyományos falusi térségek" alkotói közé sorolhatók, addig az V. s a következő típusok községeire már más jellegű kapcsolatfajták, szociológiai viselkedésformák, településalkotó folyamatok jellemzőek. Közös jellemvonásuk a foglalkozási szerkezet urbánussá válása /az agrárkeresők aránya az altípusokban 35-24 % között alakul/, a helyben települt ipar jelentéktelen volta, következésképp a kiingázók igen magas aránya /a 9. cluster községeiben átlag 65,3 %/. Ennek ellenére az agglomerálódás nem egyértelmű /pl. vándorlási veszteség/, s az agrárfalusi mult számos emléke él s hat ma is, különöser: a lakóövezet alföldi részein /a Sajó-völgy déli szakasza, a szerencsi járás községei, a Hernád-völgy idesorolt települései/. A lakótelepüléssé válás többnyire viharos gyorsasággal zajlott le a közelmultban. Ez is magyarázata a korántsem egyértelmű agglomerálódásnak. Mindezek következtében e típus legtöbb községe a falusi térségek részét képezi.

7. Kisépességű, lakóhely-jellegű, alapintézményekkel hiányosan ellátott községek, főleg dombvidéken /10. cluster/

Az Ózd környékén és a Sajó-völgyben elhelyezkedő községek többségében a foglalkozási átrétegződés hosszabb ideje tart; néhány esetben már a két világháború között megindult, viszont egyes községek csak a hatvanas években kapcsolódtak be a nagyarányú ingázásba. 1970-re azonban agrárkeresők aránya már 30,1 %-ra csökkent, az ingázóké 65,3 %-ra nőtt /nem egy község esetében meghaladja ez az arány a 80 %-ot!/.

A nagyfokú kiingázás szabja meg a községek életét, de nem biztosít különösebb fejlődési dinamikát számukra. Az 5. faktor értékei legfeljebb stagnálást tükröznek, de néhányban határozott visszafejlődés is tapasztalható /Kelemér, Sajóvelezd, Dubicsány/. Hosszabb időtávon gyarapodott ugyan népességük, de vándorlási veszteségük tetemes /1960-1969 között 9,5 %/, az elvándorlás napjainkban is folyik. /A népességszám csökkenése 1970-1976 között Sajókápolna 33,6 %, Dűvénny 19,2 %, Lénárdaróc 15,8 %, Bükkmogyorósd 14,9 %, Szomolya 12,6 % stb./. Alapvető jellemvonása a településeknek intézményhálózatuk fejletlensége, infrastruktúrájuk kiépületlensége, sokhelyütt az agrárfalusi múlt szembeütő emlékei, ami csekély népességükkel /átlagosan 830 fő/, az urbanizálódás-agglomerálódás fiatal voltával, a felszabadulás előtt kialakult szegényes munkáskölköi, községek fennmaradásával magyarázható.

8. Közepes nagyságú, közepesen fejlett intézményhálózatu lakófalvak, másodlagos agrárjelleggel /9. cluster/

A 9. cluster mintegy félszáz községe a Miskolc és a Sajó-völgyi iparvidéket övező lakógyűrű keleti felében helyezkedik el, a Sajó és Hernád alsó folyásánál, a szerencsi járásban, s - foltokra szakadva - a Hernád-völgy Aszaló-Novajidrány közötti szakaszán. Az előző típussal szemben itt a lakófunkció kialakulása még rövidebb multra tekint vissza, s az ingázás mértéke is valamelyest kisebb /a keresők 54,7 %-a kiingázó/, az eltérő településszerkezet következményeként viszont az alapfokú ellátás és az általános fejlettség színvonala sokkal magasabb. A községek agrárfunkcióinak jelentőségét nemcsak a mezőgazdasági keresők magasabb aránya /1970: 35,5 %/, hanem a mezőgazdaság viszonylag magas színvonala, a mezőgazdaságban dolgozók magas jövedelme, a nem mezőgazdaságiak agrártevékenysége is növeli. A demográfiai folyamatok is kedvezőbben alakulnak. Az ingázás típusformáló méretei ellenére a községek joggal sorolhatók a falusi térségekbe.

9. Az előbbi típus fejlett intézményhálózattal rendelkező al-típusa /2. cluster/

A területileg szórt elhelyezkedésű 11 település tulajdonképp a 7. típus községei közé ékelődő, fejlett alapfoku intézményhálózattal rendelkező, népesebb alsófoku központ, melyek maguk is a lakóövezet részei /57,1 % kiingázó/.

VI. Az agglomeráció magjának községei

A több altípust képező községek - néhány kivételtől, mint Pálháza, Hollóháza eltekintve - már kívül esnek a hagyományos falusi kapcsolatrendszerrel jellemezhető területeken; többségük az Őzd-sajóvölgy-miskolci agglomeráció szerves része. Ugyanakkor további vizsgálatokat igényel annak eldöntése, hogy mely község tekinthető falunak, mely pedig egy-egy városi jellegű település együttes része.

A keresők zömét foglalkoztató jelentős méretű iparral rendelkező, de városi funkciókat el nem látó, kiingázókat csekély számban küldő községek sajátos, falusi agglomerációkat alkothatnak /Rudabánya, Izsófalva, Mucsony, Borsodnádásd/.

A 8. cluster 13 községére a szélsőségesen "urbánus" foglalkozási szerkezet /az agrárkeresők 15 % alatt/, a magas kiingázási arány /60 %/, a változó méretű "saját" ipar, s az agglomerálódás ismertetőjeleinek határozott fellépése /bevándorlás, népességyarapodás, a művi környezet átalakulása/ a jellemző. Az agglomerációk belső lakóhely-övezetének részeit képezik, de némelyikben a munkahely-funkció is számottevő /ipari-lakóközségek: Felsőnyárád, Kurittyán, Szuhakálló/.

A 17. clusterbe sorolt községek méretben s az agglomerálódás paraméterében mulják felül az előbbi altípust. Szintén keverten jelentkezik a lakó- és munkahely-funkció /Mályi, Alsószolca, Sajókeresztúr stb./.

A 12. clusterba a munkahely-jellegű ipari települések kerültek /Borsodnádásd, Rudabánya, Izsófalva stb./.

A 11. cluster városias jellegű, számottevő iparral rendelkező népes településeket /Szerencs, Edelény/képvisel.

Néhány egyedi típus /Sajószentpéter, Sajóbáony, Királd, Hódoscsépány, Hét, Bükkszentlászló/ ugyancsak az agglomeráció részét képezi.

VII. Speciális szerepkörű falvak

Mindössze néhány település került e típusba; az idegenforgalmi szerepkör fejlettségével kitűnő Aggtelek, Jósvaló, Bükkszentlászló, a városiasodó Encs, a városi szerepkör néhány elemét őrző Tokaj, az igen elaprózott településszerkezetű észak-borsodi terület egyik viszonylag népes elemi központja, Szendrő.

A MEZŐGAZDASÁGI FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMÁNAK ÉS TERÜ-
LETI ELOSZTLÁSÁNAK VÁLTOZÁSA /1970-1976/

Dr. Enyedi Györgyné

Két népszámlálás közötti időszakban a területi kutatások nagy nehézsége, hogy nincsenek információink a lakosság foglalkozási megoszlásáról. Ez jelenleg, a VI. ötéves terv előkészítésének időszakában különösen zavaró, mert a népszámlálás óta már nyolc év telt el, a munkaerő ágazati és területi megoszlása pedig elsőrendű fontosságú tervezési szempont.

Az alábbiakban a mezőgazdasági munkaerő területi változásait tekintjük át 1970-1976 között, középfoku körzetenként. Az adatok forrása: a KSH 1970. évi népszámlálási és 1975. évi településsoros adatai, a mezőgazdasági üzemek /tsz. + ÁG./ létszámadatai /1970-1976/.

1. A mezőgazdaság 1976-ban az összes aktív keresőnek 22,5 %-át foglalkoztatta. /1949-ben ez az arány meghaladta az 50%-ot./ A mezőgazdasági foglalkoztatottsági arány évi csökkenési üteme 1950-1960 között 2,8 %-ot, 1960-1970 között 3,9 %-ot és 1970-1976 között 2,2 %-ot ért el. A fejlett nyugat-európai országokban az 1960-as években a mezőgazdasági foglalkoztatottak arányának csökkenési üteme általában 5 % körül alakult. E csökkenési ütem tartalmilag eltér a miénktől, mivel nálunk a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek keretei gazdaságos keretet biztosítanak egy sor olyan tevékenység folytatására, melyek Nyugat-Európában már korábban kiváltak a mezőgazdaságból. A mezőgazdasági üzemek tevékenységi köre az elmúlt évtizedben még újabbakkal is bővült /1. ábra/.

A mezőgazdasági foglalkoztatottak arányának csökkenése különösen gyors volt a középfoku körzetek egyharmadában;

a/ a dunántúli és észak-magyarországi dinamikus iparvidékeken, melyek egyidejűleg összes népességüket növelték és

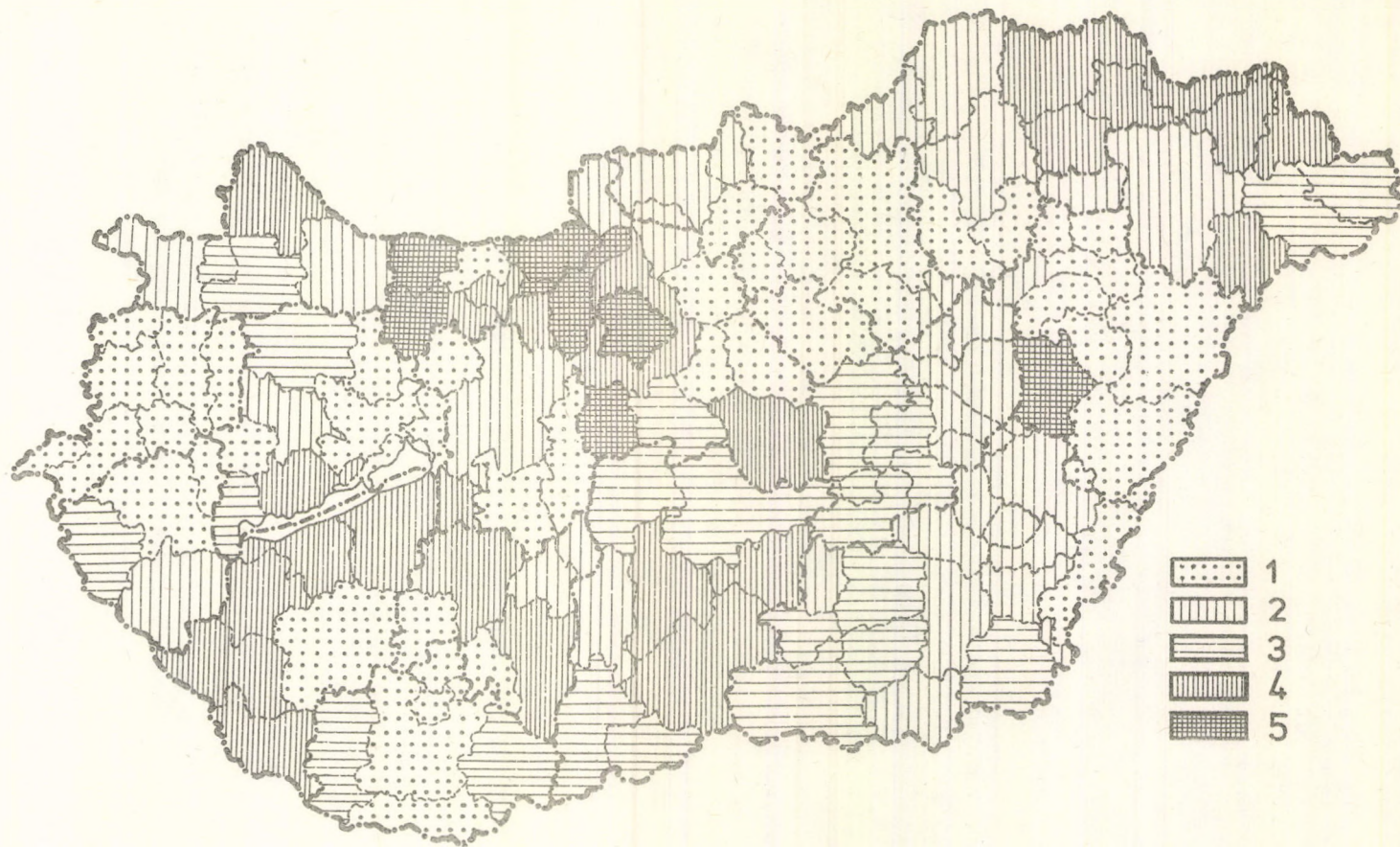
b/ olyan dunántúli s néhány alföld-peremi körzetekben, melyek még ma is többé-kevésbé agrárjellegűek, s egyidejűleg összes népességük is csökkent.

Az átlagos csökkenés az Alföldre és Dél-Dunántúlra volt jellemző.

Átlagalatti volt az aránycsökkenés 19 középfoku körzetben és a budapesti agglomerációban. A körzetek zöme csökkenő népességű terület, s agrárnépességük aránya kiemelkedő. Jelentős részüik kedvezőtlen természeti adottságú terület, ahol a földterület munkaerő-ellátottsága magas. Ez a mezőgazdasági munkaerő gyorsabb felszabadítási ütemét tenné indokolttá.

A körzetek egy kis csoportjában a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya növekedett. E körzetek /a püspökladányit leszámítva/ Pest és Komárom megyében helyezkednek el; jellemzőjük a mezőgazdasági üzemek tevékenységének vertikális szélese-
dése.

1. ábra A foglalkoztatottsági struktúra változásának üteme 1970-1976 között A mezőgazdasági foglalkoztatottak arányának évi átlagos csökkenési üteme: 1 = 3,52% felett; 2 = 2,5-3,4%; 3 = 2,0-2,4%; 4 = 0,0-1,9%, 5 = növekedés

2. A területileg eltérően érvényesülő csökkenés kisebb mértékben átrendezte a mezőgazdasági foglalkoztatottak földrajzi eloszlását. A középfoku vonzáskörzetek közül 24 körzet növelte, 56 körzet csökkentette részesedését az összes mezőgazdasági foglalkoztatottból 8 körzet pedig változatlan maradt /2. ábra/.

a/ a mezőgazdasági foglalkoztatottakból növekvő részesedésű középfoku körzetek zömmel iparilag fejlett területek, amelyekben az összes lakosság is növekedett. E körzetek nagyobb összefüggő területi egységet az ország középső részén alkotnak /Pest, Fejér és Komárom megyékben, valamint a Budapest-Szeged és a Budapest-Szolnok-Debrecen tengely mentén/.

E jelenség magyarázata, hogy az elmúlt évtizedben mezőgazdaságunk dinamikusan fejlődő körzetei az urbanizált, jó infrastruktúrával ellátottságú körzetekhez kapcsolódtak. A gazdaságok vállalati jövedelme, a foglalkoztatottak személyi jövedelme is magas, az ipari üzemek elszívó hatása gyengült. A magas vállalati jövedelmet részint a mezőgazdaság belterjes fejlesztésére fordítják, részint - extenzív módon - kibővítik nem mezőgazdasági tevékenységüket, az agrár-ipari vertikum egyes elemeit magukhoz vonzzák. Így azután pl. a Központi körzet /Budapest + Pest megye/, mely az ország mezőgazdasági területének 6,8 %-ával rendelkezik, 1970 és 1976 között a mezőgazdasági foglalkoztatottakból 9,8 %-ról, 11,6 %-ra növelte részesedését. Nőtt a másik legfejlettebb, legjobb életkörülményű körzet: az Észak-Dunántul részesedése is. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az összes keresőből egyébként e körzetben átlag alatti.

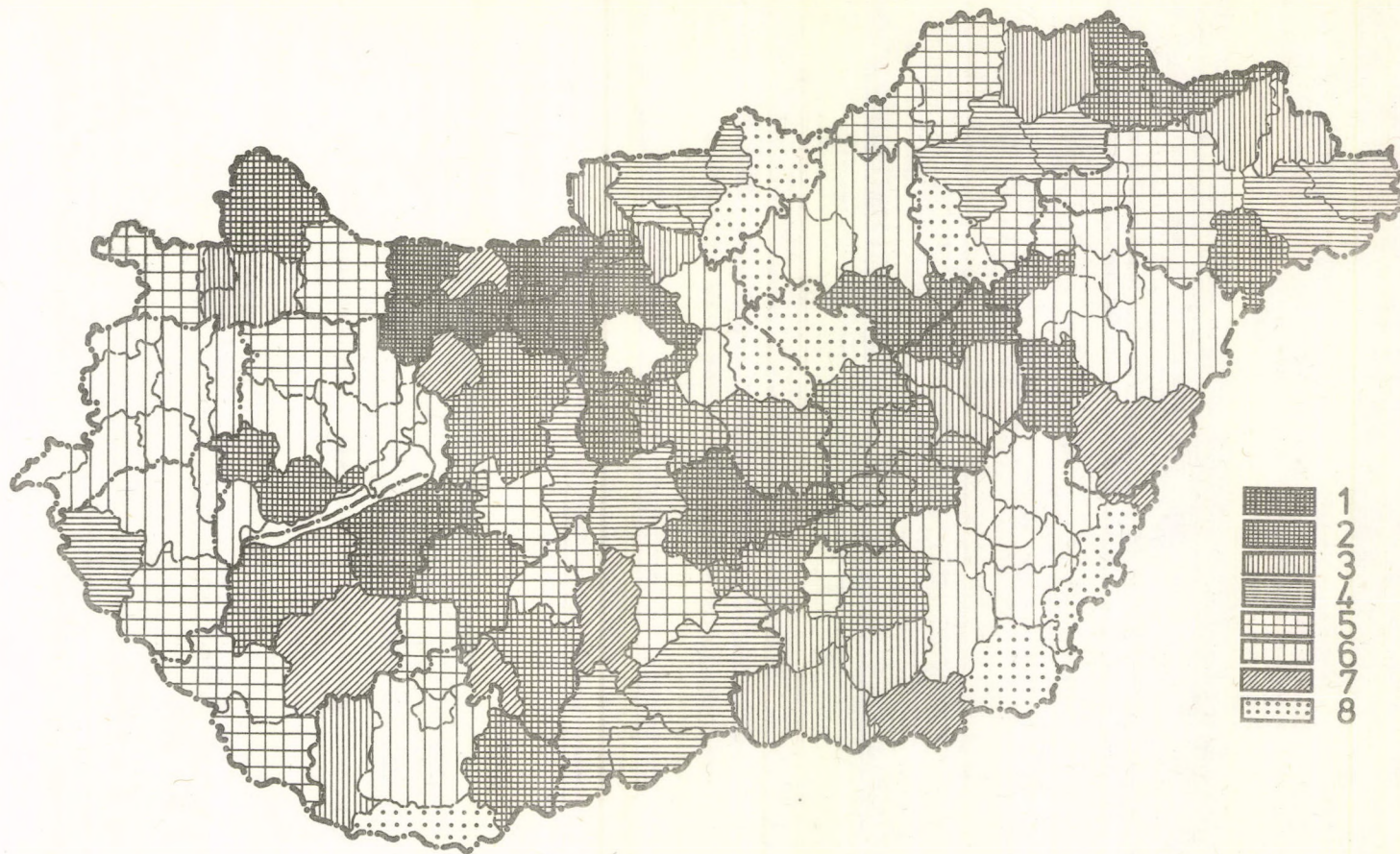
b/ néhány kedvezőtlen feltételű középfoku körzetnek /pl. Kisvárd, Nyírbátor, Sátoraljaujhely/ is nőtt a rész-aránya az ország agrárkeresőiből. Ezekben a mezőgazdasági népesség aránya magas, és kedvezőtlen /előregedett/ korösszetétele miatt nem vándorol el.

A 24 növekvő részesedésű körzet az ország mezőgazdasági területének 29,6 %-án a mezőgazdasági foglalkoztatottaknak 1970-ben 30,7 %-át, 1976-ban már 34,7 %-át koncentrált.

c/ a legerősebb csökkenés négy nagyobb területi egységet érintett. Ezek részben a hagyományos vidéki ipari körzetekben /Zagyvavölgy, Közép-Dunántul és Pécs térsége/, részben az újonnan iparosodó alföldi középfoku körzetekben /főleg Békés és Hajdu megyében/ alakultak ki. Ez utóbbiak egyébként összes népességükből is veszítettek.

A mezőgazdasági munkaerő kiáramlása az alföldi löszhátakról korlátozza legjobb természeti adottságú mezőgazdasági területeink jelentős részén a munka- és eszközigényes intenzív termelési szerkezet kialakítását. Jól példázza ezt Békés megye, ahol az egy hektár mezőgazdasági területre jutó eszköz-állomány, összes ráfordítás és hozam színvonala az átlagosnál jóval alacsonyabb, és a közismerten kedvezőtlen természeti adottságú Veszprém megye is megelőzi.

2. ábra A mezőgazdasági foglalkoztatottak területi átrétegződése 1970-1976 között
 Az összes mezőgazdasági foglalkoztatottból való részesedés változása /Index:1970=100%/
 1 = 110 felett; 2 = 100,1-110; 3 = 100; 4 = 98-99,9; 5 = 95-97,9; 6 = 90-94,9; 7 = 88-89,9; 8 = 88 alatt.

AZ ALSÓFOKU KÖZPONTOK KIÉPÍTETTSÉGE MAGYARORSZÁGON

/Összefoglalás/^x

dr. Kovács Tibor

Magyarországon a falvakban él a lakosság kb. 45 %-a, s bár arányuk állandóan csökken, előreláthatóan az ezredfordulón is 3,5 millióra lesz tehető a falusi lakosság száma.

A magyar falurendszer meglehetősen elaprózott, a falvak száma túllépi a háromezretet, átlagos lakosságuk alig haladja meg az 1300 főt.

A területi tervezési rendszer hosszabb múltja ellenére Magyarországon még ma sem készülnek tervek a falusi térségek fejlesztésére. Ezért van különösen nagy jelentősége az 1971-ben a Minisztertanács által elfogadott Országos Településhálózati-fejlesztési Konceptciónak, amely hierarchikus rendszerbe foglalta Magyarország valamennyi települését. Célja olyan településhálózat kialakítása az ezredfordulóig, amely megszünteti a lakossági ellátás területi különbségeit az egyes település-kategóriákon belül, valamint az ország valamennyi állampolgára számára lakóhelyén vagy ahhoz közel a mindennapi szükségletei kielégítésére megteremti az alapellátás teljes körét, és valójában elérhetővé teszi a magasabb szintű szolgáltatásokat.

A falusi térségek települései lényegében 2 fő településkategóriába sorolhatók a Településhálózatfejlesztési Konceptció szerint:

- alsófoku központok /ennek 3 altípusa: kiemelt alsófoku központok, alsófoku központok, részleges alsófoku központok/,
- funkcióval nem rendelkező települések.

A két fő kategóriából különválasztjuk a budapesti agglomeráció 44 települését. A különválasztás azért indokolt, mivel ez a 44 település sajátos helyzetű, Budapest fejlesztési tervébe foglalt terület.

A falusi térségek fejlődésében kiemelkedő jelentőségük van az alsófoku központoknak, amelyek már ma is, de a jövőben még inkább a faluhálózat gerincét alkotják. Fejlesztésük a mai-nál lényegesen nagyobb, majd hogyan megkülönböztetett figyelmet kíván a területi tervezőktől.

^x Kovács Tibor: "Az alsófoku központok kiépítettsége Magyarországon" c. kézirat tanulmányából /Budapest, 1978. 63 p./ összeállította Barta Gy.

1. táblázat

A népességszám a központi szerepkörök szerint, 1975

Település csoportok	A települések		A lakónépesség	
	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %
Alsófoku központ	972	32,3	2740 ezer	62,0
Egyéb tele- pülések	2037	67,7	1682 ezer	38,0
Összesen	3009	100,0	4422 ezer	100,0

I. 1. Az alsófoku központok kettős funkciót töltenek be:

- Központi szerepkörük nyilvánul meg abban, hogy területükön összpontosul az alapfoku /lényegében mindennapos igényeket kielégítő/ ellátás intézményrendszere. Tekintettel arra, hogy ezen intézmények létesítésének és gazdaságos működtetésének van egy olyan racionális, népességszámban /mint egy minimális igény-koncentrációt kifejező mértékben/ meghatározó alsó határa, melyet az igen erőteljesen dekoncentrált magyar faluhálózat több mint 2000 községe nem ér el, ezeket az alapfoku intézményeket is csak erre célszerűen kijelölt településekben - nevezetesen az alsófoku központokban - lehet létrehozni és működtetni. E központok a környezetükben fekvő, szerepkör nélküli községek ellátásáról is gondoskodnak olyan mértékben, amilyenben ezen intézményrendszerük kiépült, és amennyiben ezek igénybevételét a közlekedési kapcsolatok lehetővé teszik.

- Másik, ettől lényegileg el nem választható funkciójuk, hogy mind intézményhálózatukon, mind saját infrastrukturális kiépítettségükön keresztül növekedjék népességmegtartó képességük, gyakoroljanak vonzást a környezetükben fekvő községek népességének lakóhelyváltoztatásaira, ezáltal egy távlatilag kialakuló, a mostaninál koncentráltabb és racionálisabb faluhálózat gerincét képezzék.

2. Az alsófoku központok nemigen tudnak eleget tenni népességmegtartó, sőt népességkoncentráló feladatuknak. A kiemelt alsófoku központok népessége stagnál, természetes szaporodásuk az országos átlag körüli; az alsófoku és részleges alsófoku központok vándorlási vesztesége tetemes /1976-ban az 1000 lakosra jutó vándorlási veszteség 8,9 ill. 12,2 fő/, természetes szaporodásuk is elmarad az országos átlagtól.

A lakásépítés sem éri el a városi átlagot, és mivel a régi lakások szanálása többszöröse a városinak - így a településrekonstrukció üteme lényegesen lassabb az alsófoku köz-

pontokban a városi vagy az országos átlaghoz hasonlítva. Így az alsófoku központoknak ma még érzékelhető népességvonzása nincs, és amennyiben a községi népesség lakóhelyet változtat, ez a migráció egyértelműen a jelentősebb településekre irányul.

3. Az alsófoku központok alapellátást nyújtó intézményrendszere ma még nem épült ki a maga teljességében.

2. táblázat

Az alsófoku központok eloszlása meglévő funkciók száma szerint

Funkciók száma	Az alsófoku központok eloszlása %	A szerepkör betöltésének verbális értékelése
16	17	teljes
15	20	
14	17	kissé hiányos
13-12	24	hiányos
11	15	
10 és kevesebb	7	erősen hiányos

a. A vizhálózat hossza az utóbbi 10 évben megkétszereződött, a csatornahálózat hossza 60 %-kal nőtt. A viz- és főleg a csatornahálózat bővítésére azonban elsősorban a magasabb szerepkörű településekben került sor. Az azonos településkategórián belül csökkentek a területi eltérések, a kategóriák között elsősorban a csatornázás terén nőtt a különbség. 1975-ben az alsófoku központok lakosságának kb. 30 %-a kapta a vizet közműhálózatból, de a településeknek mindössze 22 %-ában volt csatornahálózat, ami e településkategória lakosainak még 2 %-át sem szolgáltatta.

b. Bár az ország valamennyi települése be van kötve az elektromos energia hálózatba, a villamosenergiával ellátatlan lakások aránya a tanyás településszerkezetű megyékben még rendkívül magas.

Az életkörülmények javulásának egyik legkifejezőbb mutatója a villamos energia fogyasztás növekedése, amely az alsófoku központokban és a szerepkörnélküli községekben volt a leggyorsabb az országban.

Bár az egy háztartásra jutó évi fogyasztás az országos átlagnak csak kb. 2/3-át érte el 1975-ben az alsófoku központokban, az 1965 és 1975 közötti gyors felfutás az összes községekben a vidéki /Budapest fogyasztása kiugróan magas/ fo-

gyasztás kiegyenlítődéséhez vezetett mind a nagyobb régiók, mind a különböző településkategóriák között.

c. A kereskedelmi ellátás is javult a községekben, elsősorban az alsófoku központokban, amelyeknek körzetük ellátásáról is gondoskodniuk kell.

Az alsófoku központok közötti különbségek elsősorban az iparcikk ellátás területén ütköznek ki, a kiemelt alsófoku központok bolthálózata és forgalma az országos átlag szintjén van, míg az alsófoku és részleges alsófoku központok iparcikk-ellátó szerepe gyenge.

d. Az egészségügyi és a gyermekek nevelését-oktatását szolgáló intézmények rendszere területileg arányos. Az egészségügyi ellátás fő problémáját a betöltetlen körzeti orvosi állások ill. az aprófalvas és a tanyás területeken a sokszor nehezen elérhető, távoli orvosi székhely jelentik.

Az alapfoku ellátás legnagyobb hiányosságai a bölcsődei, ill. az óvodai ellátás terén mutatkoznak. Az alsófoku központoknak csak mintegy 1/5-ében épült bölcsőde, 10 ezer lakosra jut 22 bölcsődei és 301 óvodai férőhely.

Az aprófalvas településszerkezetű körzetekben a felső tagozatu általános iskolákat a tanulók kis száma miatt kénytelenek voltak összevonni. Így 1975-ben az 1000-2000 fős községek 10 %-ából, az 500-1000 lakosu települések 70 %-ából, az 500 lakosnál kisebb községek 95 %-ából a felső tagozatos gyerekek egy nagyobb település körzeti iskolájába járnak.

e. A művelődési alapellátásban két újabb pozitív jelenséget lehet kiemelni.

Míg az ország minden városában csökkent a lakosok számához viszonyított mozi férőhely, a kis települések mozijait - még gazdaságtalan üzemelés esetén is - fenntartják, a férőhelyek száma nem csökkent.

A villamos energia eljuttatása valamennyi községbe, valamint a vételi lehetőségek javulása miatt ma már szinte minden, villanyhálózatba kapcsolt lakásban van televízió.

A közművelődési alapellátásban az egyes település-csoportok közötti lényeges különbség nem a hálózatban, hanem az intézmény műszaki állapotában és az általa nyújtott szolgáltatás rendszerességében, ill. minőségében van.

Összefoglalásként elmondható, hogy

- a kiemelt alsófoku központok intézményrendszere csaknem teljesen kiépített és e tekintetben nincsenek az ország-részek között számottevő területi különbségek;

- az alsófoku központok csoportjába tartozó községek egyes vonatkozásokban még részben funkcióhiányosak, és közüzemi vízellátásuk is a községek mintegy 40 %-ában megoldatlan. E tekintetben már határozott területi különbségek mutatkoznak, mert az ellátatlan községek jelentős része a dunántúli és északi - zömében aprófalvas szerkezetű - megyék nagyságrendileg kisebb alsófoku központjai közül kerül ki;

- leghiányosabban felszereltek a részleges alsófoku központok, mindenképp azokban a megyékben, ahol igen nagy számban soroltak ide jelentéktelen nagyságrendű községeket;

- valamennyi csoportról együttesen megállapítható, hogy a települések nagyobb hányadában még nincs közütemi csatornahálózat, és minden más intézménynél hiányosabb a bölcsödei ellátás, és pedig annál inkább, mennél kisebb méretű településről van szó.

II. Az Országos Településhálózatfejlesztési Konceptió alapvetően a lakossági szolgáltatások területileg arányosabb elosztását célozta, így ez a tanulmány is elsősorban a lakosság ellátását szolgáló intézményrendszer kiépülését és erősödését kísérté nyomon az alsófoku központokban.

Mégsem másodrendű az a kérdés, hogy vajon az alsófoku központok milyen gazdasági háttérrel rendelkeznek. A lakosság-megtartó feladatuk megoldásában a településeikben /vagy közeliükben/ kínálkozó munkalehetőségek legalább olyan jelentőségek, mint a szolgáltatások körének bővítése, színvonalának emelése.

A tanulmány két lényeges szempontot érint:

- az ipar elterjedését, jelentőségét az alsófoku központokban;

- az alsófoku központok és a mezőgazdasági irányítás területi rendszereinek összehasonlítását.

1. A vidéki iparfejlesztés évtizedes folyamatát alapvetően a főváros és a jelentős, az ipar fogadására alkalmas vidéki települések közötti arányok átrendeződése, és nem az iparnak nagyszámu, kis településbe való széttelepítése jellemezte.

A vidéki ipartelepítés /1965-1975/ települési értelemben erősen koncentrált módon ment végbe. A teljes létszámmövekmény 36 %-a a 23 felsőfoku, további 40 %-a a középfoku központi szerepkörű településeken realizálódott.

Jelenleg is a fővárosban, a budapesti agglomerációban és a 129 magasabb központi szerepkörű vidéki településen dolgozik a magyar ipar foglalkoztatottjainak 85,2 %-a, és ez az arány mindössze 2,5 %-kal kevesebb a tíz évvel ezelőttnél.

Az alsófoku szerepkörrel rendelkező 972 település területén található ipari munkahelyeken több mint 200 ezer fő dolgozik, az egy évtizeddel korábbi létszámak mintegy másfélszerese. Részesedésük az ország szocialista iparának létszámából tíz év alatt 9,6 %-ról 12 %-ra emelkedett, a vidék /tehát a főváros nélkül számított/ iparán belül azonban lényegében súlyuk nem növekedett.

Ugyanakkor ez az ipartelepítés

- a kisvárosi mértékű urbanizációs folyamat kezdetét jelentette néhány kiemelt alsófoku központ számára és elősegítette, hogy ebben a településcsoportban egészében véve is megálljon a népességszám csökkenése /vagyis az elvándorlás intenzitása lecsökkenjen a természetes szaporodás mértékének szintjére/;

- nem állította ugyan meg az alsófoku és részleges alsófoku központok népességszámának csökkenését, de segítette intenzitásának az utóbbi években tapasztalható mérséklődését;

- hozzájárult egyes foglalkoztatási, társadalompolitikai gondok megoldásához, különösen a gazdasági fejlettség, ezen belül az iparosodottság szempontjából legelmaradottabb területek alsófoku központjaiban.

A bemutatott nagyságrendek nem látszanak indokolni azt a nézetet, amely e folyamat ipart dekoncentrááló hatását hangsúlyozza és nem tűnik bizonyíthatónak az az álláspont sem, amely ezt a folyamatot az ipar munkaerő ellátásában keletkezett feszültségek egyik számottevő forrásának tartja.

Végeredményben tehát az ipar, mint gazdasági alap és településfejlesztő tényező, alapvetően csak a kiemelt alsófoku központok esetében lehet elsődleges jelentőségű tényező. Az alsófoku központok döntő hányada számára a település jövőjét, a fejlődés alapját a mezőgazdaság, éspedig a technikailag modernizálódó, intenzifikálódó és a munkaerő kvalifikációs szintje és szakmai struktúrája iránt is egyre igényesebb mezőgazdaság jelenti.

Az alsófoku központnak, mint helyi-irányító centrumnak, el kell látnia az általános helyi közigazgatás, valamint a községi településhálózathoz szorosan kapcsolódó szövetkezeti mezőgazdaság gazdaságszervező-irányító funkcióit.

2. A jelenlegi állapot szerint Magyarországon sem a helyi községi közigazgatás, sem a szövetkezeti mezőgazdaság területi koncentrációjának foka nem éri el az alsófoku körzetek /központok/ tervben szereplő koncentrációjának fokát. Mind a községi tanácsok, mind a mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma országosan több, mint kétszeresét teszik ki a kiemelt alsófoku és alsófoku szerepkörű települések számának, de közel másfélszeresét az alsófoku központok együttes számának is; tehát a hierarchikus beosztásnál akkor is dekoncentráltabbak, ha körzetenként a másodközpontokkal is számolunk.

3. Ugyanez az alsófoku központok oldaláról szemlélve úgy fogalmazható, hogy ezek a települések ugyan általában /eleenyész kivétellel/ gyakorolják ezeket a helyi szervező-irányító funkciókat, de nem kizárólagosan, hanem ezt még jelentős számban osztják meg központi szerepkör nélküli településekkel is. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az ország több mint 2000, központi szerepkör nélküli községéből közel 600 tanácsszékhely és több mint 300-ban van mezőgazdasági termelőszövetkezeti központ.

4. Ezekben a vonatkozásokban gyors változásra rövid időtávon belül nem lehet számítani. A közigazgatási rendszer felletti elvi vita évek óta folyik, a közeljövőben még nem jut a döntési fázisba. Másfelől - az érvényes kormányzati irány-

elvek szerint - csak néhány megyében, indokolt számban kerülhet sor további termelőszövetkezeti összevonásokra, egyesülésekre, amelyek szintén nem változtatják meg a szövetkezeti gazdasági irányításának területi rendszerét, a gazdaságszervező központok földrajzi-települési eloszlását.

Az alsófoku központok hálózatával és az ebbe a kategóriába sorolt községek helyzetével kapcsolatban megállapítható, hogy

- a kiemelt alsófoku és alsófoku központok kijelölése alapvetően átgondoltnak és jónak mondható, felülvizsgálata legfeljebb egyedi esetekben indokolt;

- a részleges alsófoku központok kijelölése rapszodikus, nem alapszik egységes elveken és mind a kategória szükséges-ségének indokoltsága, mind a konkrét besorolások beható felülvizsgálatra szorulnak;

- a két első csoportba sorolt közel 700 község fejlettségi szintje magasabb a községi átlagnál, fejlődésük üteme is gyorsabb, de ebből nem lehet egyértelműen a tudatos fejlesztési politika eredményeire következtetni.

Tekintve, hogy kijelölésünk értelemszerűen az adott terület megfelelő földrajzi elhelyezkedésű, kellő közlekedési kapcsolatokkal rendelkező, viszonylag nagy népességszámu, az egész korábbi /nem irányított/ településhálózatfejlesztési folyamat során jelentőségre szert tett községek köréből adódott, "természetes" fejlődésük üteme az adminisztratív kijelölés óta eltelt öt esztendőben is gyorsabb lett volna, mint a többi községé.

Gyakorlatilag nincsenek olyan hatékony szabályozók, amelyek kiemelt fejlesztésüket preferálnák és ma még funkció-koncentrációjuk adminisztratív-igazgatási vonatkozásban is hiányos;

- további fejlődésük alapfeltétele egy egyértelmű faluhálózatfejlesztési koncepció kialakítása és érvényesítése, amely természetszerűen nem csupán az alsófoku központok összefüggésből kiragadott csoportjára, hanem az egész faluhálózatra és benne a szerepkör nélküli települések különböző típusainak differenciált kezelésére is vonatkozik;

ennek birtokában várható el, hogy a megyei településhálózat-fejlesztési tervek egyoldalúsága, a néhány magasabb központi szerepkörű település fejlesztésére való orientáltsága megszűnjék és a terület faluhálózatának - benne az alsófoku központoknak - a fejlesztése ezekben a tervekben a jelentőségüknek megfelelő helyre kerüljenek.

ÚJ KUTATÁSI IRÁNYZAT: A KÖRNYEZETMINŐSÍTÉS

dr. Katona Sándor - dr. Keresztési Zoltán - dr. Rétvári László

1. Előzmények

A felgyorsult emberi környezetformáló tevékenység mennyiségileg és minőségileg egyaránt új helyzetet teremt a földrajzi burokban, főleg a földfelszíni folyamatokban. A környezet természetes egyensúlyának korábban nem tapasztalt mértékű megbomlása ill. a környezet megóvását, védelmét és fejlesztését szolgáló komplex feladatok világszerte új elvi-módszertani kérdések kidolgozását teszik szükségessé. A Földrajztudományi Kutató Intézetben /továbbiakban FKI/ a környezet ökológiai, ökonómiai problémáinak vizsgálatára már hosszabb ideje a figyelem középpontjában áll, ennek folytán a most induló környezetminősítési térképezési irányzat jelentős eredményekre támaszkodhat. Így pl. a környezet állagáról, a geomorfológiai folyamatokról, antropogén változásokról, a településkörnyezetről számos leíró, összegező tanulmány és tematikus térkép készült. Sőt a földhasznosítással, a csuszamlásokkal, a talajpusztulással stb. kapcsolatos térképek nagy része már prognózisokat is tartalmazott. Az FKI középtávú tervét előkészítő intézeti szemináriumon - 1975 tavaszán - PÉCSI M. igazgató részletesen ismertette a környezeti, az ökológiai kutatás tárgykörével kapcsolatos multbeli és jelenlegi nézeteiket és ezzel összefüggésben több aktuális feladatot jelölt meg. A komplex regionális kutatással összefüggésben pl. kiemelte, hogy a terület, a táj hasznosításával, ill. fejlesztésével kapcsolatban olyan "értékelő" térképeket kell készíteni, melyek figyelembe veszik a földrajzi potenciálokat, a természeti és társadalmi folyamatokban megnyilvánuló kölcsönkapcsolatokat. A környezetminősítési térképezés irányadó hármas szempontjaként emelte ki az ökológiai, ökonómiai és a környezetvédelem összefüggéseit, s ezzel az új irányzat integráló, ugyanakkor interdiszciplinális jellegét.

A környezetminősítési térképezés tárgykörében az elmúlt években folyó élénk eszmecsere, ill. a nemzetközileg jelentkező első eredmények ugyancsak nagy segítséget jelentettek a fogalmak értelmezésében és a kutatási feladatok pontosításában.

Az FKI-ben 1977-ben kidolgozott környezetminősítési térképezési tematika kialakítása során a nemzetközi előzmények, tapasztalatok közül különös figyelemmel voltunk

a/ a KGST környezetvédelmi programját elősegítő ajánlásokra /környezetkutatási módszertan, tematikus környezeti térsorozatok stb./;

b/ a Nemzetközi Földrajzi Unió XXIII. Kongresszusán /Moszkva, 1976/ a környezeti kutatások és térképezési módszerek kérdéseivel foglalkozó viták eredményeire, megjelent anyagaira;

c/ a francia geográfia ide tartozó élenjáró eredményeire /a környezet dinamikájának térképezése, közép- és nagyméretarányú térképi jelkulcs kidolgozása, ökodinamikai mintatérkép dél-francia területen stb./.

2. A környezetminősítési térképezés célja, a vizsgálat módszerei

A meg nem újuló és a megújuló természeti erőforrások intenzív kiaknázása, hasznosítása, ill. a felgyorsult társadalmi tevékenység hatása napjainkra a földrajzi környezet /geoszférák/ természetes egyensúlyának megbomlására, fokozódó szennyeződésére, átalakulására vezetett. A környezetminősítési térképezés éppen az említett komplex folyamatok és az azok közötti okozati összefüggések feltárása területén kínál korszerűbb, hatékonyabb módszereket. A természeti és gazdasági folyamatok dinamikájának térképi rögzítése ugyanis lehetőséget teremt a környezet átalakulásával, illetőleg romlásával összefüggő prognózisok és ezáltal a megoldási lehetőségek felvázolására is. E célkitűzés azonban csakis a természeti környezet egyes elemeinek, a társadalmi-gazdasági folyamatok különböző faktorainak felvételezésével érhető el, mert az ezeket feltüntető elemző és összegező térképek a földfelszíni folyamatokról, a társadalmi-gazdasági tevékenységformák térbeliségéről mennyiségi és minőségi adatokkal jellemezhető értékelést nyújthatnak.

A környezetminősítési térképezés helyét és szerepét a földrajzi kutatásokban tehát több szempont is indokoltá teszi. A természeti és társadalmi folyamatok és összefüggések feltárása - a fentebb vázoltak mellett - a területfejlesztési politika megalapozásához, a földhasznosítás optimalizálásához is segítséget nyújthat. Természetesen a területfejlesztési politika időben közelebbi, vagy távlati fejlesztési koncepcióinak megalapozásához, a döntések meghozatalához önmagukban a környezetminősítő térképek nem elegendők. A mennyiségi és minőségi mutatókkal készülő környezetminősítési térképek azonban a maguk eszközeivel magasabb szinten szolgálhatják a komplex régiókutatást és ezen keresztül magát a területfejlesztést is.

A közelmúltban indult környezetminősítési térképezés - túllépve a korábbi tematikus földrajzi térképek célkitűzéseit - alapvető szempontja az ökológiai viszonyok megállapítása, a természeti ökotópok, az ökonómiai dinamika kimutatása és ezáltal a természet- és környezetvédelem komplex problémáinak megítélése. A környezetminősítési térképezés tehát - történjék akár az ökodinamika, akár a területfejlesztés, a területrendezés, vagy a környezetvédelem céljából - végső soron a természeti és a társadalmi-gazdasági folyamatok közötti kapcsolathatások, ill. kölcsönös függőségi viszonyok megítélését szolgálja és ezáltal válik integráló jellegűvé.

A jelenleg is folyó komplex regionális kutatásokat - pl. "A Dunántúli középhegység tájföldrajza" c. kötet - ugyancsak egzaktabbá, komplexebbé teheti a környezetminősítési térképezés, a természeti táj és a gazdasági körzet közötti kölcsönhatások bemutatása útján.

A környezetminősítési térképezés célkitűzéseinek megvalósítását ma még jelentős mértékben gátolja, hogy adott térség minősítéséhez egzakt ismérvekkel - minőségi és mennyiségi mutatókkal - nem mindig rendelkezünk, ill. ezek meghatározásának módszereit csak a térképfelvételezési munka során folyamatosan lehet kialakítani. A Központi Földtani Hivatal megbízása alapján 1976-1977-ben például már kísérletet tettünk Komárom megye föld- és ásványvagyona értékelésére, s ezen belül különösen a földtani és földrajzi részpotenciálok értékelésére. Az ezekhez kidolgozott kutatási és térképezési módszerek azonban még csak részben tudtak e kettős igénynek eleget tenni. Az alapvető földrajzi potenciálok tematikus térképezésénél és szöveges értékelésénél a minősítés elvei egyértelműen érvényre jutottak ugyan, de a mennyiségi értékek területi vetületeit csak néhány földrajzi tényező /népesség, közlekedés, vizgazdálkodás/ és a földtani potenciálok témakörében sikerült megfelelően bemutatni. A módszertani problémák megoldatlansága miatt az egész megye komplex - mennyiségi és minőségi - értékelésére azonban ekkor még nem lehetett vállalkozni.

3. A környezetminősítési térképezés tematikája

1977 tavaszán az FKI Csákvári Kutatóállomásának felavartásával összekötve egyhetes szimpózium keretében Intézetünk kutató kollektívája - külső szakemberek és több külföldi geográfus részvételével - megvitatta a környezetminősítési térképezéssel kapcsolatos feladatokat. A tanácskozáson megvitatott és jóváhagyott tematika közép és hosszú távra az alábbi csoportosításban irányozza elő a környezetminősítési térképezési munkálatokat /kiegészítések, javaslatok figyelembevételével természetesen a tematika módosulhat/.

A. ELEMZŐ TÉRKÉPEK

1. Domborzatminősítési térképek

1.1. Kvantitatív térképek

1.1.1. Domborzati szintek szelvénsorozata /N, K/^x

---

^x N = Nagy méretarány /1:10 000, 1:25 000/ Reprezentatív vizsgálatok alkalmával

K = Kis méretarány /1:200 000, 1:500 000 körül/ Általános térképek készítésénél.

A két méretaránycsoportnak külön jelkulcsa van.

- 1.1.2. Völgysűrűségi térkép /N, K/
- 1.1.3. Relatív relief térkép /N, K/
- 1.1.4. Lejtőkategória térkép /N/
- 1.1.5. Lejtőkitettség térkép /N/
- 1.1.6. Vizgyűjtő egységek elemzése /N/
- 1.1.7. Komplex kvantitatív térkép, mely összegezi a fentieket
- 1.2. Domborzattípus térkép
  - 1.2.1. A domborzattípus minőségi jellemzői
  - 1.2.2. A domborzattípus mennyiségi jellemzői
- 1.3. Formatípus térkép
  - 1.3.1. A formatípus minőségi jellemzői
  - 1.3.2. A formatípus mennyiségi jellemzői
- 1.4. Domborzattípus-formatípus térkép
/orográfiai adatokkal jellemzett, nem genetikai fogalmakat tartalmazó egyszerű geomorfológiai kategóriák/
- 1.5. Geomorfológiai térkép
  - 1.5.1. Általános geomorfológiai térkép /N,K/
  - 1.5.2. Felszínmozgásos geomorfológiai térkép /N,K/
  - 1.5.3. Mérnökgeomorfológiai térkép /N/
  - 1.5.4. Antropogén geomorfológiai térkép /N/
- 1.6. Hidrogeográfiai térkép /reprezentatív területen N/
  - 1.6.1. Felszíni-felszínalatti vizek minőségi-mennyiségi minősítése /természetes tényezők alapján/
  - 1.6.2. Felszíni-felszínalatti vizek minősítése /szennyeződések alapján/
  - 1.6.3. Céltérképek összesítése /pl. vízháztartás/
- 1.7. Természetes növénytakaró minősítése
/adatok beszerzése és alkalmazása: hidrogeográfiai-, ökológiai és környezetminősítő térképeken/
- 1.8. Topoklima
/hidrogeográfiai-, ökológiai és környezetminősítő térképeken/
- 1.9. Talajminősítő térképek /reprezentatív területen/
  - 1.9.1. Genetikai talajtérkép
  - 1.9.2. Talajtulajdonságok
  - 1.9.3. Talajpusztulás
  - 1.9.4. Természetes termőképesség
  - 1.9.5. Talajértékszám
2. Tájökológiai, tájtipológiai minősítő térképek
  - 2.1. Agroökogeográfiai minősítő térkép /reprezentatív területen/
  - 2.2. Áttekintő tájtipológiai térkép
3. Földhasznosítási térképek
  - 3.1. Áttekintő földhasznosítási térképek /mezőgazdaság, erdő, mezőgazdasági művelésből kivont terület/

- 3.1.1. A földhasznosítási szerkezet átalakulása 1935-1970 között
  - 3.1.2. A földhasznosítási szerkezet ma
  - 3.2. Mezőgazdasági földhasznosítási térképek
    - 3.2.1. A mezőgazdaság területi aránya jelenleg /község-határosan/
    - 3.2.2. A mezőgazdasági terület %-os változása 1935-1970
    - 3.2.3. A mezőgazdasági földhasznosítás szerkezete: művelési ági megoszlása 1870 /szántó, rét, legelő, gyümölcsös, szőlő stb./
    - 3.2.4. A mezőgazdasági földhasznosítási szerkezet átalakulása 1935-1970 között
  - 3.3. A mezőgazdasági földhasznosítás dinamikus térségei
  - 3.4. Mezőgazdasági tipusterületek földhasznosítása /N/
    - 3.4.1. Külterületek földhasznosítása
    - 3.4.2. Belterületek földhasznosítása
  - 3.5. A mezőgazdasági földhasznosítás termelési típusai
4. A népesség tipizálásának térképei
- 4.1. Nagyságrendi típusok /1930, 1960, 1970/
  - 4.2. Népmozgalmi típusok
  - 4.3. A népesség foglalkozás szerkezeti típusai
  - 4.4. Aktív keresők aránya %-ban /reprezentatív területen/
  - 4.5. Korstruktúra típusai /reprezentatív területen; férfi-nő aránya külön is/
  - 4.6. Családtörödékek aránya /reprezentatív területen/
5. A lakosság életkörülményeinek minősítési térképei
- 5.1. Az életkörülmények színvonala és szerkezet az ország községeiben
  - 5.2. Az alapellátás és a műszaki infrastruktúra színvonala a városokban, városias jellegű településekben
  - 5.3. Hátrányos helyzetű területek Magyarországon
6. A települések tipizálásának térképei
- 6.1. Áttekintő térképek
    - 6.1.1. Települések gazdasági típusai /ipar, mezőgazdaság stb./
    - 6.1.2. Munkahely-lakóhely település-együttesek
    - 6.1.3. Települések funkcionális típusai
    - 6.1.4. Településhálózat funkcionális egységei
  - 6.2. Részletes térképek
    - 6.2.1. Település morfológiai térképek
    - 6.2.2. Funkcionális morfológiai térkép
    - 6.2.3. Szociálgeográfiai térkép
    - 6.2.4. Speciális térképek /reprezentatív esetekben; /forgalmi szempont, infrastruktúra stb./

7. Bányászat, ipar, közlekedés minősítő térképei

- 7.1. A települések iparának nagysága a foglalkoztatott munkaerő száma /fő/, ill. az ipar bruttó állóeszköz állományának volumene alapján
- 7.2. A települések ipari struktúrája /bányászat, kohászat, villamosenergia stb./ a foglalkoztatott ipari keresők számaránya alapján
- 7.3. Az ipartelepítés távlati lehetőségei
- 7.4. A vasuti áruszállítás intenzitása állomásonként a feladás és a leadás volumene alapján
- 7.5. A főközlekedési úthálózat tonna terhelése
- 7.6. A kikötők áruforgalmának nagysága a feladás és a leadás nagysága és árustruktúrája szerint /kőolaj, szén, vasérc, kő, kavics, homok, bauxit, téglacserép stb./

8. Üdülő- és pihenőtérsegek minősítő térképei

- 8.1. Áttekintő térképek
  - 8.1.1. Funkcionális vizsgálatok /tér-idő, terv-tényállapot dimenzió/
    1. Hétvégi üdülőzónák
    2. Regionális, országos, nemzetközi üdülő-centrumok
    3. Gyógyüdülők
  - 8.1.2. Egyes típusok /1-3. típus/ kiemelése
  - 8.1.3. Infrastrukturális ellátottság az 1-3 típusú térségekben /mennyiségi, minőségi mutatók, ellátottsági szint, igénybevétel/
- 8.2. A típusok reprezentatív analitikus térképei
  - 8.2.1. Hétvégi zónák, parkerdők
  - 8.2.2. Országos üdülési-centrumok - vonzáskör, szezonálitás
  - 8.2.3. Gyógyüdülők - mennyiségi, minőségi mutatók

9. A környezet szennyezésének térképei

- 9.1. A levegő minősítése
  - 9.1.1. Légáramlások
  - 9.1.2. A levegőszennyezettség /por, füst, szmogképződés, szag, zajszint/
  - 9.1.3. A levegőszennyeződés forrásai /ipar, mezőgazdaság, fűtés, közlekedési eszközök, szemét stb./
- 9.2. A víz mennyiségi mutatói és minősítése
  - 9.2.1. Felszíni és felszín alatti vizek mennyiségének ingadozása
  - 9.2.2. A vizek szennyezettsége /fizikai, kémiai, biológiai/
  - 9.2.3. Vízszennyeződési források /ipari, mezőgazdasági települések/

9.3. Talajszennyeződési térképek

9.3.1. A talaj szennyezettsége /fizikai, kémiai, biológiai/

9.3.2. A talaj-szennyezés forrásai /ipari, mezőgazdasági, kommunális/

B. A KÖRNYEZET INTEGRÁLT MINŐSÍTÉSE

1. A természeti környezet integrált minősítése

2. Társadalmi, gazdasági környezet integrált minősítése

C. A KÖRNYEZET PROGNÓZISA /speciális és összetett javaslatok a környezetvédelemre és a környezet optimális felhasználására/

Védekezési módok

- A domborzatot ért természeti és antropogén ártalmakkal szemben;
- a mező- és erdőgazdasági területeket károsító természeti és antropogén hatásokkal szemben;
- a településeket károsító természeti és antropogén hatásokkal szemben;
- víz- és levegő szennyeződéseivel szemben.

FÓRUM

A KÖZÉP-BÉKÉSI VÁROSEGYPÜTTES KOORDINÁLT FEJLESZTÉ-
SÉNEK STRATÉGIÁJÁT MEGALAPOZÓ KUTATÁSOK JELEN ÁLLÁSA ÉS ELSŐ
EREDMÉNYEI

Dr. Tóth József

1. A termelőerők fejlődése, az urbanizálódás folyamata a tőkés és szocialista országokban egyaránt számos olyan településegypüttest hozott létre, melynek tagjai között a gazdasági és egyéb kapcsolatok kölcsönösek, különösen intenzívek és egyre inkább erősödnek. Ennek, valamint a térbeli közelség és közeledés következtében a településegypüttesek fejlesztési kérdései csak koordináltan oldhatók meg eredményesen. Nem vitás, hogy a koordináció lehetőségei szocialista viszonyok között jóval reálisabbak.

2. Magyarországon is kialakult néhány ilyen településegypüttes /a budapesti agglomeráció, a Sajó-völgye és a tatabányai szénmedence települései, a Komárom-Esztergom közötti településsáv, Pécs környéke stb./. Fejlesztési problémáik eltérő súlyúak és jellegűek, de egyben közösek: csak koordináltan oldhatók meg.

3. Hazánkban - mint a világon mindenütt - a legerőteljesebb agglomerálódási folyamatok és a városegypüttesek intercentrális kapcsolatainak intenzifikálódási jelenségei a gazdasági növekedés legexponáltabb területeire, a fejlettebb térségekre koncentrálnak. Sajátos településszerkezete, az ország területi munkamegosztásában betöltött szerepe miatt az Alföldön e folyamatok hosszú ideig nem váltak jelentőssé. Az egyetlen kivétel Szeged volt /J. TÓTH - Gy. KRAJKÓ - I. PÉNZES 1969/.

4. A településegypüttesek objektív folyamatok eredményei. A velük kapcsolatos állásfoglalás lényege csak ez lehet, hogy miután továbbfejlődésük mindenképpen végbemegy, rajtunk áll, milyen mértékben tudjuk a folyamatot tervszerűvé tenni.

5. A településegypüttesek koordinált fejlesztése gondos mérlegelést igénylő, hosszútávú feladat, mely mindenfajta ötletszerűséget kizár. Lényeges anyagi /és nemcsak anyagi/ előnyökkel járna, ha egy, a folyamat kezdetén tartó településegypüttes tervszerű fejlesztésével elkerülhetők lennének mindazok a problémák, melyek - nagyrészt a kapitalista múlt spon-tán fejlődése következtében - több hazai térségben napjainkban súlyos gondokat okoznak.

A koordinált fejlesztést célzó gazdaságpolitika kimunkálhatóságának és megvalósításának legfontosabb alapfeltétele a részletes, a jelenlegi helyzetet és várható tendenciákat feltáró kutatómunka.

6. A kérdés néhány vonatkozását érintő korábbi publikációkon túl egy közelmúltban megjelent tanulmányé az érdem /BAKONYI D. 1973/, hogy a "Háromváros" problémáját akkor vetette fel, amikor a Békéscsaba - Gyula - Békés településeggyüttes közötti kölcsönös kapcsolatok intenzitási foka a koordinált fejlesztés kérdését objektív szükségyszerűséggé tette. A kérdés felvetésének érdeme e tanulmányé akkor is, ha egyes megállapításai és következtetései - részletes vizsgálatok hiján - spekulatívnak tűnnek és vitára ingerelnek. A tanulmány megjelenése nyomán támadt viták arra késztették az érintett városok vezető szerveit, hogy a korábban is meglévő együttműködési törekvéseket újraértékeljék, átfogó koncepció részekévé tegyék és keressék a koordinált fejlesztés hatékony lehetőségeit.

7. Hasonló jellegű és célú kutatómunka - az érdekelt megye és városok, valamint az ÉVM támogatásával - hazánkban jelenleg Tatabánya - Tata - Oroszlány térségében folyik "Az urbanizáció hatása a közigazgatásra" c. országos téma keretében /témavezető: dr. Kiss István/. Véleményünk szerint kívánatos és indokolt a merőben más típust képviselő közép-békési centrumok hasonló tematikájú vizsgálata is. Ez a vizsgálat, amellyel, hogy a Békéscsaba - Gyula - Békés településeggyüttes koordinált fejlesztési stratégiája számára kutatási alapot szolgáltat, az előbbi vizsgálat mellett összevetési bázisként szerepel, nagyban kiterjesztve az eredmények általánosíthatóságának lehetőségét.

8. A Tatabánya - Tata - Oroszlány és a Békéscsaba - Gyula - Békés településeggyüttesek párhuzamos vizsgálatát a fentiekén kívül azért is indokoltnak tartjuk, mert a közigazgatási szisztéma, egyik helyen sem felelve meg a kialakult vonzásvizonyoknak, részleges átalakításra került. A hatékony területi-szervezési rendszer kialakítása azonban még egyik helyen sem tekinthető befejezettnek.

9. Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet 1973-ban alakult Alföldi Csoportjának első nagyobb lélegzetű team-munkája ehhez a témához kapcsolódik. Első lépésként figyelmünket a városeggyüttes legmagasabb hierarchiaszintű tagjára, Békéscsabára koncentrálván, komplexitásra törekedve igyekeztünk olyan széles tematikájú vizsgálatot végezni, mely önmagában is értékes és hasznosítható eredményekre vezet, de metodikai és tematikai szempontból a közép-békési centrumok későbbi évekre tervezett kutatásához is segítséget nyújt. Munkánk fontosabb megállapításait a város általános fejlesztési tervének felülvizsgálatakor figyelembe vettük. Békéscsaba Város Tanácsa a kutatási anyagból szerkesztett kéziratot könyvalakban megjelentette /TÓTH J. 1976/. Tanulmányt készítettünk Mezőberénynek a településhálózatban betöltött helyére és szerepére vonatko-

zóban is, melyben vizsgálataink alapján kimutattuk, hogy Mező-berény része a közép-békési városeggyüttesnek /TÓTH J. 1977/. A Békés városra vonatkozó korábbi vizsgálatok eredményeire /BECSEI J. 1972/ is támaszkodva részletes felmérés és elemzés készítése folyik a város kapcsolatrendszeréről, felszabadulás utáni fejlődéséről, az urbanizáció sajátosságairól és következményeiről.

10. A közép-békési városeggyüttessel kapcsolatban vitaindító cikk publikálására került sor a Békési Élet c. folyóiratban /TÓTH J. 1977/. Az azóta is tartó, számos új szempontot felszínre hozó, izgalmas vitában már eddig az érdeklét városok több tanácsi és pártvezetője fejtette ki nézeteit.

11. A megye és az érintett városok igényeinek ismeretében az a tervünk, hogy a közép-békési városeggyüttes vizsgálatát a következő években folytatjuk. A kutatási koncepciót "Az urbanizáció hatása a közigazgatásra" c. országos téma koordináló tanácsa megvitatta. 1977 végén elkészült a kutatás részletes tematikája, 1978 elején megszerveztük a mintegy husztagu - a társadalomtudományok képviselőit is magába foglaló - team-et. A hároméves kutatási program 1980-ban zárul. A kutatás a közép-békési településeggyüttest az adott természeti-földrajzi környezetben létrejött társadalmi, gazdasági és műszaki struktúrák rendszereként értelmezi, feltárni törekszik a múltban érvényesült sajátosságokat, a jelen helyzet legfőbb jellemzőit és a jövőben nagy valószínűséggel jelentkező tendenciákat. E kétféle hármass megközelítés kombinációja adja a kutatás logikai vázát.

12. Ha a jelen stádiumban kevés egzakt kutatási eredménnyel rendelkezünk is, van néhány, részvizsgálatokkal megerősített hipotézisünk. Közülük most csak a legalapvetőbbet mutatjuk be: a városrégió elhatárolását, tagjainak hierarchiaszintjét és funkcionális jellegét, a belső kapcsolatrendszert tartalmazó hipotézist.

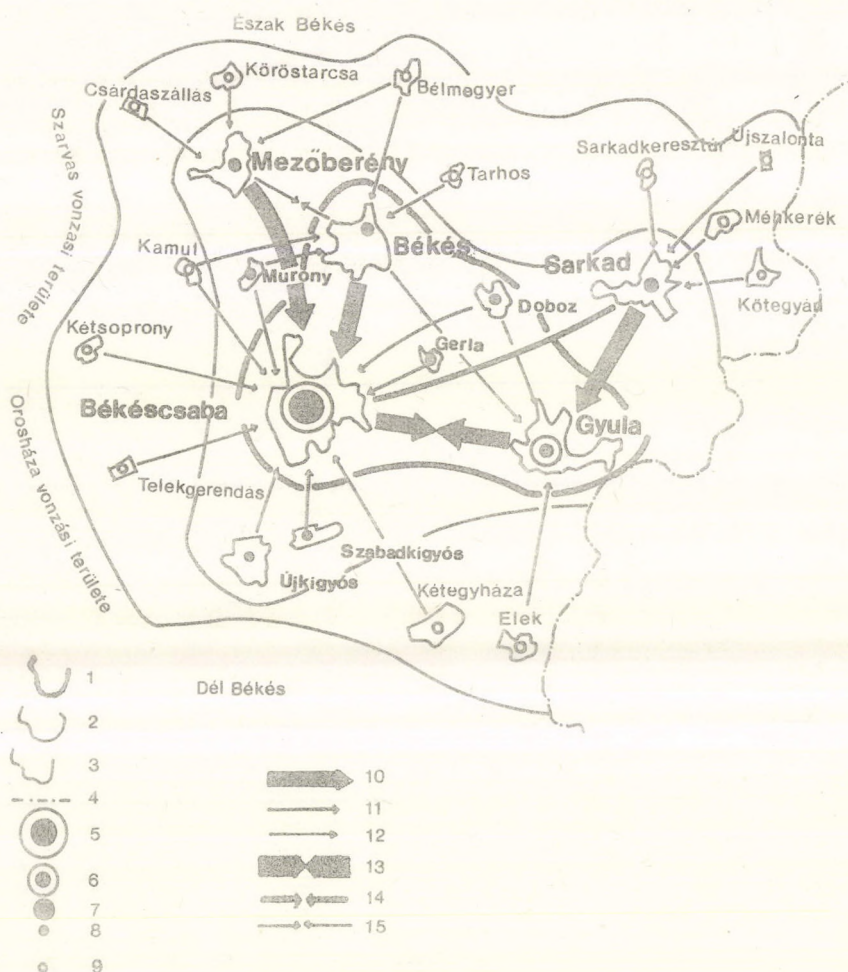
Ez a hipotézis az alábbiakat tartalmazza /1. ábra/:

A/ Az elhatárolásra vonatkozóan:

a/ A városrégióon belül egy dinamizmusával és döntő súlyával kiemelkedő mezőterület /Békéscsaba, Gyula, Békés, valamint Gerla és Doboz/ különül el, kívülről pedig a városrégió egyes tagjaihoz intenzíven kapcsolódó kisebb települések zónája övezi.

b/ A városrégió a népességkoncentráció legfőbb góca a megyében: napjainkra a terület 18,4 %-án a népesség 36,6 %-a él, így a népsűrűség /152 fő km²-enként/ kétszerese a megyei átlagnak.

1. ábra A közép-békési városrégió

1 = a városrégió magterületének határa; 2 = a városrégió határa; 3 = a városrégióhoz közvetlenül kapcsolódó területek határa; 4 = országhatár; 5 = városrégió-centrum; 6 = városrégió-paracentrum; 7 = bolygóváros; 8 = "alvóváros"-jellegű települések; 9 = egyéb, a városrégióhoz intenzíven kapcsolódó települések; 10 = intenzív domináns; 11 = közepes intenzitású domináns; 12 = laza domináns; 13 = intenzív kiegyensúlyozott; 14 = közepes intenzitású kiegyensúlyozott; 15 = kiegyensúlyozott intercentrális kapcsolatok.

c/ Az előző pontban elmondottak fokozottan érvényesek a városrégió magterületére, melynek népessége a felszabadulás utáni első népszámlálástól napjainkig eltelt időben, mialatt a megye összlakossága 8 %-kal csökkent, egynegyedével nőtt.

d/ A városrégió egyes tagjaihoz közvetlenül kapcsolódó települések zónája már depressziós terület: a népességszám - különösen az utóbbi másfél évtizedben - gyors ütemben csökken. Ez az övezet a megye többi fejlődési pólusának /Orosháza, Szarvas/ hasonló zónájával érintkezik /1. táblázat/.

B/ A városrégió tagjainak hierarchiaszintjére vonatkozóan:

a/ A városrégió centruma Békéscsaba. Ezt a pozícióját lélekszáma, gazdasági súlya, igazgatási-szervezési szerepköre egyaránt indokolja.

b/ Gyula a városrégió belül társközpont; a további három központ fölé emeli néhány felsőfoku és speciális szerepköre mellett gazdasági jelentősége és népességszáma is.

c/ A további három centrum /Békés, Mezőberény és Sarkad/ hierarchiaszintje - eltekintve a Békés javára kétségtől mutatóval - azonos.

d/ A városrégióhoz tartozó öt további település /Doboz, Gerla, Murony, Szabadkigyós és Ujkigyós/ nem rendelkezik számottevő központi szerepkörrel, hierarchiaszintjük a fenti léptékekkel mérve azonos.

C/ A városrégió tagjainak funkcionális jellegére vonatkozóan:

a/ Békéscsaba: sokoldalú, elsősorban gazdasági, közlekedési, irányítási-szervezési és kulturális központ.

b/ Gyula: sokoldalú, elsősorban idegenforgalmi-üdülési, egészségügyi, irányítási-szervezési és kulturális központ.

c/ Békés, Mezőberény, Sarkad: az előzőeknél egyszerűbb funkció-összetételű, bolygóváros jellegű települések.

d/ Doboz, Gerla, Murony, Szabadkigyós, Ujkigyós: alvóváros-jellegű települések, az agrártevékenység távlatban is viszonylag nagy részarányával.

D/ A városrégió belső kapcsolatrendszerére vonatkozóan:

a/ A városrégió legintenzívebb intercentrális kapcsolata a bizonyos foku funkcionális munkamegosztáson alapuló Békéscsaba-Gyula közötti. Bár a kapcsolat enyhe békéscsabai fölényt mutat, alapvetően kiegyensúlyozottnak ítéltető.

b/ Békéscsabának Békéssel és Mezőberénnyel intenzív, Sarkaddal közepes intenzitású kapcsolatai vannak. Mindhárom relációban a megyeszékhely dominanciája mutatható ki.

c/ A Gyula-Sarkad kapcsolat intenzív és gyulai dominanciát mutat.

d/ A közepes intenzitású Mezőberény-Békés kapcsolata kiegyensúlyozott.

1. táblázat

A közép-békési városrégió népességkoncentráció szerepe

Megye megyerész	Terület		Népesség /az év elején/							
	km ²	%	1949		1960		1970		1977 ^x	
			1000 fő	%	1000 fő	%	1000 fő	%	1000 fő	%
A városrégió magterülete	664,7	11,7	100,5	21,3	109,0	23,3	115,3	25,8	225,8	29,0
A városrégió egyéb részei	381,3	6,7	34,6	7,3	34,6	7,4	34,0	7,6	33,1	7,6
A városrégió együtt	1046,0	18,4	135,1	28,6	143,6	30,7	149,3	33,4	158,9	36,6
A közvetlenül kapcsolódó területek	660,4	11,6	37,8	8,0	37,2	7,9	32,6	7,3	28,4	6,5
A közép-béké- si koncentrá- ció együtt	1706,4	30,0	172,9	36,6	180,8	38,6	181,9	40,7	137,3	43,1
A megye egyéb társégei	3762,5	70,0	299,3	63,4	287,7	61,4	264,8	59,3	246,7	56,9
Békés megye összesen	5668,9	100,0	472,2	100,0	468,5	100,0	446,7	100,0	434,0	100,0

^x lakónépesség, számított adatok.

e/ A városrégió ÉNy-i és ÉK-i tagjai között a közvetlen kapcsolat minimális.

A fentiekből talán kiderült, hogy nem javasolunk semmiféle közigazgatási egyesítést. A kérdés - a lényegre tapintó módon - egyébként már így is felmerült: "... az ellátottsági színvonal társadalmilag elismert mértéke nagyobb lett volna, hogyha Békés Békéscsabával egyesült volna" /DANYI P. 1976/. Bár a közigazgatási egyesítést még hosszú ideig nem tartjuk valószínűnek, keressük azt a köztes struktúrát, mely a városrégió ellátottsági színvonalának társadalmilag elismert mértékét a többi, de egy közigazgatási egységben összefogott százezres népességgel közeli szintjéhez közelíti. A tervezési-szervezési-irányítási szisztémának ez a fokozata a mostani városi és megyei szint között áll, de az általunk használt értelemben véve ismeretlen a magyar gyakorlatban. Reméljük, hogy az örökösen változó, fejlődő valóság igénye hamarosan létrehozza.

13. A szakirodalomban fellelhető adatok, a nemzetközi és hazai tendenciák értelmezése és óvatos extrapolálása, valamint a közép-békési városrégió egészére és egyes tagjaira /Békéscsaba, Mezőberény, Békés, Gyula/ vonatkozó eddigi részletvizsgálataink eredményei alapján az alábbiak kellő biztonsággal megállapíthatók:

a/ A közép-békési városrégió már ma is létező, definiálható struktúra.

b/ A magterületen kívül Mezőberény, Sarkad földrajzi értelemben vett kisvárosok és még néhány kisebb település is szerves része ennek a struktúrának.

c/ Mindazok a folyamatok, melyek a struktúrát létrehozzák, a jövőben is hatni fognak, így a közép-békési konurbálódás a jövőben erősödni fog.

d/ Miután a konurbálódás objektív folyamat, rajtunk áll, hogy spontán elemeit hagyjuk-e érvényesülni, vagy termelési módunkban rejlő előnyünket kihasználva tervszerűen befolyásoljuk, "irányítjuk" azt.

e/ A fejlesztést minél előbb és hatékonyabban koordinálni kell.

f/ Meg kell találni a struktúra működtetésének leghatékonyabb, leggazdaságosabb szervezeti-közigazgatási formáját, mely a régiót alkotó települések alapvető érdekeivel is összhangban áll.

g/ Az ábrán szereplő kapcsolatrendszer és nomenklatura annyiban több mint hipotézis, hogy részvizsgálataink eredményeit is tükrözi. Álláspontunk szerint a koordinált fejlesztésnek ebben az irányban kellene hatnia, a szervezeti-közigazgatási szisztémának ezt a struktúrát kellene tükröznie. A részletek tisztázására viszont még kiterjedt kutatások szükségesek.

IRODALOM

- BAKONYI D. 1973. Békéscsaba+Gyula+Békés = Háromváros. -
Területrendezés. 4. pp. 93-107.
- BECSEI J. 1972. Békés, az átalakuló agrárváros. - Békés, 96 p.
- DANYI P. 1976. A községi tanácsok működése, szervezete, feladataik. /In: KULCSÁR V. szerk.: Változó falu/. 306. p.
- TÓTH J. /szerk./ 1976. Békéscsaba földrajza. 543 p.
- TÓTH J. /témavezető/ 1977. Mezőberény helye és szerepe a Dél-Alföld településrendszerében. Kézirat. 143 p. + 42 ábra.
- TÓTH J. 1977. Gondolatok a közép-békési centrumok koordinált fejlesztésének szükségességéről és lehetőségeiről. - Békési Élet. 12. 3. pp. 339-347.
- TÓTH, J. - KRAJKÓ, Gy. - PÉNZES, I. 1969. Einige Fragen der Szeged Agglomeration. In: Die Lage und die ökonomische Entwicklung von Szeged. Szeged. pp. 3-28.

TOKAJ FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Dr. Berényi István

A kisvárosi jellegű, részben középfoku funkciókkal is rendelkező települések /járási székhelyek/ között erős differenciálódás indult meg 1950-1970 között; egy részük stagnált, mert kis- és kézműiparuk szinte eltűnt, piaci szerepük csökkent, központi /főleg közigazgatási/ funkcióikat pedig elveszítették, vagy csak részben tudták megtartani. Tokaj ehhez a településcsoporthoz sorolható, tehát fejlesztésének nehézségei nem egyediek, mert abban a hazai terület-, ill. település-fejlesztés általános problémái is fellelhetők.

Az 1971-ben elfogadott Településhálózatfejlesztési Konceptió Tokajt a kiemelt alsófoku központok közé sorolta.

Tokaj történelmi múltja, a hegyaljai bortermelés révén elért világhíre, máig jelentős kiskereskedelmi és kulturális szerepköre, egyre növekvő idegenforgalma viszont önként felveti a kérdést, nem játszhatna-e Tokaj a jelenleginél fontosabb szerepet településhálózatunkban, a térség gazdasági-társadalmi életében.

E kérdésekre kereste a választ a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács, amikor megbízta az FKI Területfejlesztési Osztályát, hogy vizsgálja meg Tokaj fejlesztésének lehetőségeit és dolgozzon ki olyan közép- és hosszútávú fejlesztési tervet, amelynek megvalósítása esetén Tokaj híréhez és adottságaihoz méltó helyet foglal el településhálózatunkban.

A vizsgálat célkitűzése ezért kettős volt; egyrészt tisztázni kellett Tokaj helyzetét a településhálózatban és kapcsolatát az általa vonzott településekkel, másrészt fel kellett tární azokat a helyi erőforrásokat, amelyek hasznosítása erősíti Tokaj meglévő és leendő tájszervező funkcióit.

A fentiekből következik, hogy Tokaj természeti, gazdasági és társadalmi tényezőiből csupán azokat elemeztük, amelyek fejlesztési szempontból számításba vehetők. Tehát a monográfikus feldolgozástól el kellett tekinteni.

Az elemzés főbb eredményei

1. Tokaj központi szerepköre az ötvenes évek elejével változott meg, amikor közigazgatási funkcióját elveszítette és gyorsan süllyedt a hierarchikus rangsorban. A település 1960-ban már nem érte el a járási székhelyek átlagos színvonalát.

A közigazgatási szerepkörhöz közvetlenül nem kapcsolódó funkciókból /kiskereskedelem, szolgáltatás, oktatás/ viszont Tokaj sokat megőrzött.

2. A kiskereskedelmi szerepkör, forgalom meghaladja azt az értéket, amely Tokaj településhálózati szerepköréből, la-

kosságszámából, kereskedelmi hálózatának fejlettségéből következhethetne. Nincs nagyságrendi különbség Tokaj, valamint Leninváros, Szerencs iparcikkgorgalmában. A hasonló jellegű településeknek /Abaujszántó, Szikszó, Putnok/ pedig csak fele az iparcikkgorgalma Tokajhoz viszonyítva.

3. Tokaj közlekedésföldrajzi helyzete révén 4 községet /Tiszaladány, Tiszatardos, Csobaj, Taktabáj/ csaknem kizárólag magához köt. De a másik övezetből /Tarcal, Bodrogkeresztur, Bodrogszegi, ill. a szabolcsi községek: Rakamaz, Timár, Szabolcs, Balsa, Gávavencsellő/ is előnyös Tokajt felkeresni. A két övezet együttes lakosságszáma 22 500 fő.

4. Tokaj oktatási-kulturális szerepköre nagymultu és jelenleg is a megye legnépesebb "vidéki" gimnáziuma van itt. Tokaj középiskolás diákjainak 40-45 %-a 13 környező községből érkezik, a relatív vonzáskörzet a Taktaközre és néhány szabolcsi községre is kiterjed.

5. Tokaj közlekedésföldrajzi helyzete /elérhetősége/, a kiskereskedelem, a szolgáltatások, a kisipari tevékenység és munkaerő vonzása és a gimnázium tanulóvonzása alapján 4 övezetet határolhatunk el a település és vonzáskörzetében: A vonzáskörzet belső magját 4 település /Tiszaladány, Tiszatardos, Csobaj és Taktabáj/ alkotja. A kapcsolatteremtés Tokajjal mindennapos. Az övezet lakosságszáma Tokajjal együtt 8 500 fő. A második övezet 8 községből /Rakamaz, Timár, Szabolcs, Balsa, Bodrogkeresztur, Tarcal, Prügy és Taktakenéz/ áll, a kapcsolatteremtés 50-70 %-a Tokaj felé irányul.

Az első és a második övezet /összlakossága 27-28 ezer fő/ egyértelműen Tokaj vonzáskörzetének számít. Tokaj demográfiai szempontból a tényleges fogyást vándorlási nyereséggel ellensúlyozó települések típusába tartozik. Tehát a település központi szerepköre a környező községek népességmozgásában is némileg érezhető.

6. Tokaj ipara 1950-1960 között erősen visszaesett, de a következő 10 évben sem tudott jelentősebb ipart megkötni, bár a fejlődés megindult.

A község iparában foglalkoztatottak száma csak lassan emelkedik /1972-ben 374 fő, 1976-ban 400 fő/ és a keresőinek alig 15 %-át tudja a helybeli ipar lekötni, holott az iparban foglalkoztatottak a keresők negyedét teszik ki.

Az ipar decentralizált, a 12 telephely közül csak kettőben dolgozik 100-nál több munkás. Ennek következménye, hogy az állóeszköz-ellátás rendkívül alacsony színvonalu.

A tokaji ipari üzemeknek nem alakult tartós, racionális kapcsolata a nagyvállalatokkal. Általánossá vált a kis szériában való termelés.

A fentiekből következik, hogy Észak-Magyarország gyorsan fejlődő ipari központjainak /Miskolc, Nyiregyháza, Leninváros, Sátoraljaujhely/ munkaerővonzása megerősödött és vonzásterületük már lefedi Tokaj-Szerencs térségét is. A négy város a térség ipari keresőinek 25-37 %-át, az összes keresők 7-8 %-át vonzza.

7. Tokaj mezőgazdasága a két világháború között sem volt a település legfontosabb gazdasági erőforrása, annak elsősorban jövedelemkiegészítő szerepe érvényesült.

A felszabadulás után a mezőgazdasági terület hasznosítása üzemi szempontból dekoncentráltódott és nem is tudott kialakulni helyi mezőgazdasági nagyüzem.

A mezőgazdaság legfontosabb ágazata a szőlőtermelés, de a termőterületnek csak kb. 26 %-a jó termőképességgű, 34 %-a erősen pusztuló vagy már kipusztult szőlő. A szántó közepesen, a rét-legelő gyengén hasznosított.

A szőlőterületből 52,5 ha /az összes szőlő 1/5-e/ 160 nem tokaji lakos tulajdonában van.

A szőlőtermelés visszaesése egyrészt a kedvezőtlen közgazdasági feltételekből /alacsony felvásárlási ár, fogyasztási adó, növekvő ráfordítási költségek, gyengülő értékesítési lehetőség stb./, másrészt a rossz művelési adottságokból /elhanyagolt uthálózat, kisgépek hiánya stb./ adódik.

8. Tokaj idegenforgalma a kedvező természeti földrajzi adottságokból és a szőlőtermelés történelmi tradíciójából táplálkozik.

Észak-Magyarország gazdasági-társadalmi fejlődése a területi-társadalmi háttérét jelenti az üdülési- és a hétvégi pihenési funkció erősödésének.

Tokaj közlekedésföldrajzi adottsága lehetőséget kínál az erősödő belföldi turizmus átvezetésére és részleges lekötésére. Ebből következik, hogy az idegenforgalom jellegét ma az átmenő-turizmus adja. De kialakulóban van a tartós /vállalati/ és hétvégi üdülés is.

Az idegenforgalom jelenlegi nagyságához viszonyítva a település fogadóképessége /szálláshely, szolgáltatás, üzlethálózat, szórakozás stb./ rendkívül kicsi és alacsony színvonalú.

Fejlesztési lehetőségek és feladatok

Az előzőekben röviden összefoglalt kutatási eredményekre alapozva dolgoztuk ki a fejlesztési tervet.

1. Tokaj településhálózati szerepköre kiemelt alsófoku központ /az OTK szerint/, valóságos funkciói, lakosságszáma és vonzáskörzetének mérete azonban e szerepkört túllépi. Elsősorban kiskereskedelmi, szolgáltató, oktatási és idegenfor-

galmi funkciói emelik ki az alsófoku központok közül, ezért:

a/ Tokaj részleges középfoku központtá fejlesztendő, melyre az 1980-as években kerülhet sor.

b/ A szerencsi járásban - Szerencs vezető szerepének biztosítása mellett - Tokaj második központként funkcionálhat

- vonzásterületére kiterjedő kiskereskedelmi-szolgáltató funkcióval;
- Szerencsessel megosztott oktatási és egészségügyi funkciókkal;
- országos jelentőségű idegenforgalmi és kulturális funkciókkal.

c/ Tokaj e szerepkörének biztosításához szükséges az együttműködés a Szabolcs-Szatmár megyei Tanáccsal.

d/ A közlekedés megjavításával Tokaj vonzásterületéhez kell kapcsolni a Hegyalja néhány községét.

e/ Hosszu távon Tokaj közigazgatási funkcióinak erősödése várható. A hazai közigazgatási beosztás fejlődésével a járásokat városok és a városokhoz rendelt községek hálózata válthatja fel. Hosszu távon Tokaj várossá fejlesztése, s a vonzásterületéhez tartozó községek közigazgatási hozzárendelése várható.

2. Tokajnak a felszabadulás óta tartó népességszökkenése 1970 után megállt, az elmúlt években lassu növekedés tapasztalható. 1990-re 5300 fős népességet prognosztizáltunk, melynek 60 %-a /jelenleg 58 %-a/ lesz munkaképes koru. Tokaj munkaerő-alapja lassan bővül. A munkaerő-bővítést szolgálhatja a Tokajból elingázók egy részének helyi foglalkoztatása, a vonzásterületről a beingázás erősödése. Számtottév munkaerő-felesleggel vagy foglalkoztatási gondokkal hosszú távon sem számolhatunk, de feltételezzük a munkaerő-alap néhány száz fős bővülését.

3. Tokaj központi szerepkörének erősítése érdekében:

a/ erősíteni /főleg modernizálni, részben korszerűbb egységekben összevonni/ kell a kiskereskedelmi és szolgáltató funkciókat;

b/ fejleszteni kell az oktatási és kulturális szerepkört /az általános gimnázium fejlesztése, művelődési központ építése/;

c/ meg kell teremteni az egészségügyi szerepkört bizonyos szakrendelőintézeti alaposztályok /belgyógyászat, nőgyógyászat, gyermek- és fogászati szakrendelés/ megszervezésével, mely a vonzáskörzettel együtt 26-28 ezer lakost látna el.

4. Szükséges a tokaji ipar sürgős modernizálása, távlatban egy 350-400 főt foglalkoztató középüzem telepítése. A jelenlegi ipari telephelynek tartósabb termelési profilt kell kialakítani, rendszeres kapcsolatba kell lépni állami nagyvállalatokkal, hogy korszerűbb termékeket, modern technológiával

állítsanak elő. Ez a munkakörülményeket, kereseti viszonyokat és a munkaerő szakmai összetételét is javítja.

5. Tokaj környező térsége mezőgazdaságának szervező központjává fejlesztendő. Tokaj infrastruktúrája, közlekedési helyzete, tercier funkciói alkalmasak, hogy az agrár-ipari integráció folyamatát megfelelően irányítsa. Az integrálódott mezőgazdaság működtetéséhez jelentős raktározási, kereskedelmi, szervezési, szakoktatási tevékenységet is biztosítani kell, melyre fejletlen falusi települések nem alkalmasak.

Létre kell hozni egy tokaji mezőgazdasági nagyüzemet, mely a község agrárterületének nagyobb részét hasznosítja. Távolatban kívánatos, hogy Tokaj a Tokaj-hegy és a Taktaköz néhány községét egyesítő mezőgazdasági nagyüzem központjává váljon.

A fejlesztési tervben táblázatokban foglaltuk össze a termelőüzemekre és más intézményekre vonatkozó legfontosabb adatokat. A település és vonzáskörzete sokoldalú kapcsolatát pedig 32 ábra tárja fel.

Az elkészített tanulmánytervet a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács által összehívott társadalmi fórumon megvitatuk és az észrevételeket a végleges tervbe beépítettük.

KILÁTÓ

ISMERTETÉS AZ MTA DUNÁNTULI TUDOMÁNYOS
INTÉZETÉNEK KUTATÁSI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Sass Béla

Az 1943-ban megalakult Intézet~~et~~a Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti hálózata kiépítésének részeként, 1955. január 1-én vette át az Oktatási Minisztériumtól. Alapvető feladata a természeti földrajz, a gazdasági földrajz, a néprajz- és a történettudomány művelése, a Dunántul területén lezajló természeti és társadalmi jelenségek elvi és gyakorlati kérdéseinek, ezek összefüggéseinek a kutatása lett.

Az Intézet tudományos tevékenységében alapvető változást hozott az 1970-es évek eleje, az 1974-ben jóváhagyott fejlesztési koncepció és az abban megfogalmazott profilváltozás. Ezek alapján intézetünk egyre fokozottabb mértékben bekapcsolódott a hazai területfejlesztési kutatásokba. E széles témakörön belül elsősorban a régiók és agglomerációk vizsgálatát végzi, olyan társadalmi, gazdasági és természeti folyamatok, jelenségek és a köztük lévő összefüggések feltárásával, amelyek figyelembe vétele segítheti azok hosszútávú fejlesztését. Ebből következően hangsúlyozni kell a kutatások társadalomtudományi jellegét. Az elsősorban alap -, de bizonyos mértékben alkalmazott kutatások közvetlenül nem kapcsolódnak a közigazgatási határokhoz, hanem éppen azokat a természeti, gazdasági, történeti, szociológiai, politikai viszonyokat kívánja feltárni, amelyeket a különböző társadalmi erők már létrehoztak és létrehozhatnak.

Középtávú tervünkben három téma köré csoportosulnak kutatásaink:

1. A Dél-Dunántul gazdasági-társadalmi szerkezetének vizsgálata
2. Az agglomeráció-kutatás módszertani kérdései
3. A közigazgatás regionális kérdései

Tudományos csoportosításban az egyes teamkutatások célkitűzései, illetve azok téma-körvonalazása a következő:

A történeti kutatások a mező- és élelmiszergazdaság, ill. a vizsgált területen élő népesség kölcsönhatásait vizsgálják. A kutatások eredményeként választ kíván adni a mikrokörzetek között mutatkozó fejlődési egyenlőtlenségek jellegére és okaira, meg kívánja jelölni azokat az összetevőket, amelyek preferálása vagy diszpreferálása elősegítheti az egyenlőtlenségek felszámolását. Végeredményben területi fejlődési típusokat kíván megalkotni, hogy ezáltal a lehetséges fejlesztési típusok kijelöléséhez is hozzájárulhasson.

A kutatási irányhoz kapcsolódnak a párhuzamosan zajló ipartörténeti vizsgálatok is. E tárgykörben az élelmiszergazdaság és az egyéb termelő ágazatok közti kapcsolatrendszer

feltárásán túl a dél-dunántúli iparszerkezet kapitalizmus kori változásainak a legfontosabb összetevőit is meg kívánjuk határozni.

A történeti kutatásoknak a közvetlenül Dél-Dunántúlra vonatkozó adat- és összefüggésszerű eredményein túl számottevő metodológiai funkciója is van, miután az előzőekkel egyenrangú kutatási végtermékként a területi-történeti kutatásoknak egy lehetséges elméleti és módszertani szempontrendszerét is kialakítja.

A néprajzi kutatások témája elsősorban a XIX. század közepétől a hagyományos paraszti kultúra szokás- és értékrendjének vizsgálata, a bomlás, a változás folyamatának követése a város hatásának figyelembevételével, a folyamat gazdasági, társadalmi okainak feltárása. Elvégezzük az agglomerációs körzetben és azon kívül lévő településcsoport életformájának történeti-néprajzi összehasonlítását. A kutatás célja az eltérő helyzetű településtípusok történeti-néprajzi összehasonlítása és a hagyományos paraszti kultúra integráns egységeinek, az ún. néprajzi csoportok meghatározása.

A szociológiai kutatások a különböző gazdasági és közgazdasági területi egységek szociológiai elemzésének elméleti és módszertani kérdéseire terjednek ki. Központi témaként a dél-dunántúli régió és a pécsi agglomeráció életszínvonal és életmód problémáit vizsgáljuk. Megfigyeljük a különböző településtípusok részvételét az urbanizáció folyamatában.

A kutatások során életmód-vizsgálat folyik a pécsi agglomerációban élő munkásokról. Az életmódot alakító ökológiai-társadalmi feltételrendszer történeti változásait kívánjuk vizsgálni, és ennek alapján feltárni azokat az életmód-típusokat, amelyek ezek között az objektív életkeretek között kialakulnak és kialakulhatnak. A kutatás fő gerince a lakóhely és munkahely viszonyának, a foglalkozási átrétegződés és a területi mobilitás eltérő változásainak megfelelően olyan munkás-életmód-típusok megrajzolása, amelyek összességükben általánosan is jellemzők a városi és városkörnyéki munkásság életmódjára.

A természeti földrajzi kutatások a természeti környezet-típusok meghatározását, a természeti erőforrások mennyiségi-minőségi feltárását, továbbá gazdaság- és társadalomszerkezet, valamint a környezetátalakulás kapcsolatát vizsgálják.

A földrajzi indíttatású környezetvédelmi kutatások integrált társadalom- és természettudományi módszerekkel az egyes termelési koncentrációk és centrumok környezetkárosító tevékenységének tipizálása, az elhárításnak a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásainak elemzésére terjednek ki. A környezetkárosítás folyamatai másodlagos funkcióikban a háttérgazdaság, ill. infrastruktúra elemként is megjelennek. Ezek részletes vizsgálatához a szükséges elméleti és módszertani eszköztár

kidolgozása is a kutatás egyik feladata. A kutatások összességükben a környezetvédelem- és fejlesztés területi szintű hatékony tervezésének elméleti és módszertani vázát kívánják megadni.

A gazdasági földrajzi kutatások a régiószerkezet belső tagozódásának és a régiók elhatárolásának kutatási módszertanát kívánják gazdagítani.

A regionális közlekedési földrajzi kutatás célja, hogy feltárja a közlekedési hálózatnak a területek régióvá szervezésében betöltött szerepét, hogy a közlekedési pályák hálózati texturájának, kapacitásának, forgalmának, a rajtuk közlekedő járművek sebességétől függő elérhetőségi időnek figyelembevételével meghatározza a különböző nagyságrendű vonzáscentrumok környékén kialakult vonzásterületeket. A téma kutatásának analitikus része főként kartográfiai módszerekkel történik.

A regionális agrár földrajzi kutatás célja, hogy feltárja a mezőgazdaság szerkezetének változását és hozzájáruljon a régió belső szerkezetének feltárásához a termelési szféra egyik ágának oldaláról.

A közigazgatási földrajzi kutatás célja a régió igazgatási területbeosztása földrajzi alapjainak feltárása, a Dél-Dumántul példáján. Annak felderítése, hogy az igazgatási beosztás során milyen tényezőket vettek figyelembe és milyen okok játszottak közre a területbeosztás többszöri megváltoztatásában. A kiinduló hipotézis szerint a jelenlegi közigazgatási beosztás történeti alapokon nyugszik és kevésbé veszi figyelembe az egyéb tényezőket. Ezért településszintű vizsgálatok folynak a települések vonzási viszonyainak tisztázására.

A közgazdasági kutatások területi egysége a gazdasági körzet, ill. a régió. A körzetkutatáson belül a területi mérlegek /input-output/ általános elméleti kérdéseivel foglalkozunk. Ezek alkalmazásával a körzet ágazati kapcsolatait kívánjuk feltárni.

A körzet infrastrukturális ellátottságát és az infrastruktúra-fejlesztés regionális kérdéseit vizsgáljuk elsősorban matematikai-statisztikai módszerekkel. Elméleti vizsgálatként szerepel ezen módszerek felhasználhatósága a területfejlesztésben.

A kutatások tárgyát képezi a továbbiakban a területi tervezés körzeti, mezo-szintű problémaköre, ezen belül a koordináció kérdése, valamint a területi tervezési egységek és a meglévő közigazgatási rendszer kapcsolata.

A témához kapcsolódóan beépítésre kerül a településhálózat szerkezeti összefüggésében a régióban a vonzáskörzetek feltárása, a lehatárolásokhoz a gravitációs modellek alkalmazhatósága.

A jogi kutatások azt vizsgálják, hogy a társadalmi-gazdasági változások hogyan nyilvánulnak meg közigazgatási rendszerünkben és e változásokat miképpen lehet eredményesebben a jog és igazgatás eszközszerével elősegíteni.

Az elemzések fel kívánják tárni a jelenlegi intézményszerkezeti struktúra legjellemzőbb vonásait, egy meghatározott térségben lévő állami-társadalmi-politikai szervezetek egymáshoz való viszony- és kapcsolatrendszerét, továbbá az életmód kutatásokhoz kapcsolódó jogi- intézményi aspektusokat.

Egyidőben választ keresünk arra, hogy a jelenlegi igazgatási terület egységek mennyiben felelnek meg a szocialista közigazgatás elvi-gyakorlati követelményeinek, hogy milyen új, szocialista területi igazgatási formák kimunkálása válik szükségessé a hatékonyabb gazdasági és társadalmi együttműködés realizálásában.

Mindezekkel szoros összefüggésben a kutatások kiterjednek arra, hogy az államszervezeti hierarchia formái miként alakulnak a területi együttműködés feltételei között, figyelemmel a hatáskörök decentralizálódásának és koordinálásának kérdéseire is.

A GAZDASÁGI FÖLDRAJZ ÉS A TERÜLETI TERVEZÉSI GYAKORLAT KAPCSOLATÁRÓL

Böcskei Ferenc

Kérdéseket tettünk fel a gazdasági földrajzi kutatások és a területi tervezési gyakorlat kapcsolatáról Böcskei Ferencnek, a Vas megyei Tanács Tervosztálya vezetőjének. Kérdéseinket és a kapott válaszokat az alábbiakban közöljük:

1/ Kérdés: Ismeri és munkája során felhasználja-e a gazdasági földrajz kutatási eredményeit?

Válasz: A kutatási eredményeket csak abban az esetben ismerjük, ha a munkahelyre rendszeresen járó irodalomban /Statisztikai Szemle, Területi Statisztika, Közgazdasági Szemle, Földrajzi Értesítő/megjelennek, egyébként a hosszabb irodalmi kutatást igénylő kiadványok megkeresésére általában a szoros munkaprogram nem ad lehetőséget.

2/ Kérdés: Véleménye szerint milyen igényeket kellene kielégíteniük a gazdasági földrajzi kutatásoknak? Milyen kutatási témákat és megközelítési módokat látna szívesen a gazdasági földrajzi publikációkban?

Válasz: A kutatómunka eredményeit tartalmazó publikációk szerepe különösen a szemléletformáló erejükben van, mivel adott folyamatok elemzéséhez a tervezési gyakorlatban segítséget nyújtanak.

Szükséges lenne azonban a kutatások során alkalmazott azon eljárások, számítási módszerek ismerete, publikálása is, amelyek a gyakorlati munkában is könnyen alkalmazhatóak.

A területi tervezés módszertana a kidolgozandó táblázatokra, fogalmi meghatározásokra központilag kialakított, egységes, de ezek prognosztizálása - véleményünk szerint - eltérő lehet az egyes megyék, vagy más tervező szervek között, ami eltérő becslésekhez, következtetésekhez vezethet.

Fontos tehát a prognosztizáláshoz szükséges matematikai, számítási módszerek publikálása, de olyan alapadatigénnyel, amely az adott feladatkörhöz, az egyszerű asztali gépekhez alkalmazkodó adatokat, ill. adatmennyiséget követel.

Az alábbi problémaköröket vizsgáló kutatási témákat tartanánk számunkra hasznosnak:

- infrastrukturális fejlesztések tervezése,
- regionális rendszerek kialakítása a kommunális ellátás területén /vizellátás, csatornázás, földgáz/,

- településfejlesztési vizsgálatok:
  - = a szerepkörrel rendelkező települések és társ-
községeik helyzete,
  - = iskolakörzetesítés, TSZ-ÁFÉSZ- tanácsközpontok
elhelyezkedése,
  - = kereskedelem kapcsolata a különféle szerepkörű
településeken /nagykereskedelem szerepe/, stb.,
- a megyék, területek természeti adottságainak ki-
használtsága, ill. kihasználhatósága /pl. Vas me-
gye tekintetében: a termálviz, lignitkészlet, gaz-
dag faállomány hasznosítás/,
- idegenforgalom és környezet kapcsolata,
- gazdaságosság és specializáció vizsgálata /pl. az
állattenyésztés területén/,
- regionális kapcsolatok fejlesztése és tervezése:
  - = építőipari, tervezői kapacitások jobb kihasz-
nálása érdekében,
  - = ipar, egészségügy, oktatás regionális fejlesztése.

3/ Kérdés: Lát-e lehetőséget szorosabb munkakapcsolatok kiépítésére a gazdaságföldrajzos kutatók és a területfejlesztés gyakorlati szakemberei között; ha igen milyen formái lehetnének ennek?

Válasz: A kutatók és szakemberek közötti munkakapcsolat kiépítése szükséges, mivel ezesetben a kutatók jobban igazodnának a gyakorlati munka adta lehetőségekhez, kívánalmakhoz, ugyanakkor a gyakorlatban dolgozók fejlődését, magasabb szintű munkavégzését tennék lehetővé. Területünkön tanácsi feladatokról lévén szó, ill. tanácsi hatáskörrel összefüggő területi tervezési feladatokról, ezért az Országos Tervhivatal, a minisztériumok, a kutató intézetek és a tanácsok kölcsönös, közös együttműködésével oldható meg egy egységes tervezési módszer.

Az Országos Tervhivatal már a VI. ötéves terv tervezéssel kapcsolatosan elindított egy folyamatot, amit a kutatók szaktudásukkal csak előmozdithatnának. Mindezek érdekében indokolt lenne, hogy a kutató intézetek egyeztetnék kutatási programjait azokkal a megyékkel, amelyeket érintő témáról van szó. A helyi ismeretek, információk jó bázisként szolgálnának a kutatómunkához, ugyanakkor az intézet következtetései, javaslatai beépíthetők lennének az ötéves megyei tervekbe.

A munkakapcsolat formái:

- személyes kapcsolattartás meghatározott időközönként,
- kutatási programok és végrehajtásuk egyeztetése az érintett megyékkel.

4/ Kérdés: Véleménye szerint a kutatási eredmények eljutnak-e a felhasználókhöz? Milyen tájékoztatási formákat tartanak kívánatosnak gyakorlati munkája igényei alapján?

Válasz: A kutatási eredmények - véleményem szerint - csak részben jutnak el az érdekelt félhez. Jó lenne, ha rendszeresen /pl. évente/ rövid ismertető jelenne meg, amely ágazatonként csoportosítva tartalmazná a kutatómunka eredményeit, megjelent, vagy megjelenő közleményeket. Az ágazati sorolás alapján azonnali kiválasztási lehetőséget teremtené, ami a gyakorlati munkaköri feladatok ellátásánál igen fontos tényező. Az ilyen jellegű kiadványoknak sok variációja ismert a világon. /Pl. a Current-Content: Institute of Scientific Information Philadelphia, USA. Ez a kiadvány különféle tudományokra jelentet meg cím és kiadó gyűjteményt hetente. Rendszere: a központ a világ különféle lapkiadótól bekéri a következő szám kefelenyomatait és ezekből állítja össze gyűjteményét, ami általában megelőzi a hivatkozott, ill. feltüntetett közlemények kiadási időpontját, tehát előre informál. Lehetőséget ad a szerzők névsorának külön feltüntetésével a szerző közvetlen megkeresésére, esetleg különlenyomat megrendelésére./

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Két népességföldrajzi vizsgálat a Földrajzi Tanulmányok sorozatban

/TÓTH JÓZSEF: Az urbanizáció népességföldrajzi vonatkozásai a Dél-Alföldön. A centrumok szerepe a népesség foglalkozási átrétegződésében és területi koncentrációjában. - Földrajzi Tanulmányok 14. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977. 142 p.

RÉTVÁRI László: Győr-Sopron megye népesedése. - Földrajzi Tanulmányok 15. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977. 142 p./

Gazdasági fejlődésünk intenzív szakaszában a demográfiai, népességföldrajzi folyamatok egyre nagyobb szerepet játszanak a termelőerők területi elhelyezésében, következőképp a gazdaságirányításban, a területi tervezésben. Ugyanakkor a népességföldrajzi jelenségek kapcsolatban állnak a területi fejlődés majd minden elemével, összegzik, tükrözik azokat. Vizsgálatuk a legösszetettebb, legizgalmasabb földrajzi feladatok egyike. Nem véletlen tehát, hogy a gazdaságföldrajzi publikációk sorában szaporodnak a népességföldrajzi tanulmányok; közülük is kiemelkednek az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet két munkatársának, dr. Tóth Józsefnek és dr. Rétvári Lászlónak a Földrajzi Tanulmányok sorozatban megjelent könyvei.

Az azonos tárgykör mellett a két kötet a népességföldrajzi vizsgálatok megközelítési módjainak sokféleségét bizonyítja.

Tóth J. három megye - Bács-Kiskun, Békés, Csongrád - népességföldrajzi folyamatait ágyazza az országos viszonyokba s köti össze vizsgálatukat az urbanizálódás jelenségeivel. A bevezető és a módszertani összefoglaló után a könyv III. fejezete a dél-alföldi népesség számszerű alakulásának az elmúlt század során kimutatható fő szakaszait tekinti át. Az öt népesedési korszak /1869-1890, 1890-1910, 1910-1949, 1949-1967, 1967-/ vizsgálatánál a szerző az országos tendenciáktól való eltéréseket, a népességnek város-vidék közötti mindenkor megoszlását, a központi szerepkörű települések népességkoncentrációját hierarchikus szintenként, és a körzeten belüli területi sajátosságokat emeli ki.

A IV. fejezetben a szerző az 1949-1970-es időszak főbb demográfiai jellemzőit taglalja, kitérvén a természetes szaporodás, a vándorlási különbözet, a tényleges szaporodás és a kormegoszlás témakörére.

A könyv talán legértékesebb fejezete az V., amely a Dél-Alföld központi szerepkörű településeinek hierarchiáját s vonzáskörzeteit mutatja be. E fejezetben rendkívül gazdag kutatási anyag összegeződik. A kérdéskör vizsgálatához a szerző a Dél-Alföld központjainak munkaerővonzását, tömegközlekedési izokrónjait, hatásukat a környező települések népességszám-változásaira, az interurbán telefonhívások területi szóródását, az oktatási, egészségügyi intézmények vonzásterületeit, a külterületi népesség változásait tárja fel. Ezek alapján ad

választ a központi szerepkörű települések hierarchikus tagolódásának kérdésére; vizsgálja saját eredményei és az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió célkitűzései közötti összefüggéseket /megállapítván, hogy a két megközelítés közötti különbségek nagysága differenciált fejlesztést tesz szükségessé/, a központok egymásközötti kapcsolatait, kijelöli a városok vonzáskörzeteit.

A VI. és a VII. fejezetben ismét a Dél-Alföld népességföldrajzi sajátosságai kerülnek vizsgálatra; mindenekelőtt a foglalkozási átrétegződés kérdései. A népesség területi koncentrációjáról /VIII. fejezet/ megállapítható, hogy a területi polarizáció, s ezen belül a koncentráció az utóbbi évtizedben felgyorsult. A közigazgatási egységek szintjén már korábban előrehaladt koncentráció, a községek-városok magas átlagos népességszáma ellenére a Dél-Alföldön is a népességmozgás fontos rendezője a települések nagysága. A népesség területi koncentrációjával kapcsolatban vizsgálja a szerző a tanyás településszerkezet problémáit, a tanyafelhasználódás folyamatát /a Dél-Alföldön a népesség 22,3 %-a ma is a külterületeken él/.

A centrumoknak a népesség területi koncentrációjában játszott szerepét vizsgáló X. fejezet részletes országos áttekintéssel indul /a szerző megállapítja, hogy a fővárosi agglomeráció csökkentését nem a budapesti lakosságszám korlátozásával kell elérni; a felsőfokú központok csoportján belül is koncentrálni kell a fejlesztést; a központi szerepkörű települések differenciálódását a közigazgatási jogállásnak is differenciáltabban kellene tükrözni;/ majd a helyi sajátosságokat veszi számba; részletesen foglalkozik a Szeged körül megindult agglomerációs folyamattal.

A könyv révén megbízható, bőséges, jól áttekinthető, friss információhoz jutottunk a Dél-Alföld népességföldrajzi folyamatairól. A nyert kép komplexitását legfeljebb két tényező csökkentheti valamelyest: maga a szerző nem ad részletesebb összegezőt a körzeten belüli területi különbségekről - nem jelez ki népességföldrajzi területi egységeket, típusokat -, s a kötet szerkezete sem könnyíti meg az olvasóban a komplex egységek gondolati kialakítását.

A világos, információgazdag tényközlést segíti a kötet közel 50 ábrája s 60 táblázata. A könyv megfogalmazása, stílusa puritán; a szerző szinte tézis-szerűen összegzi egy évtizedes gazdagtermésű kutatómunkájának eredményeit. Így a tanulmányban egységes rendezőelv által összefogott, de szerteágazó s meglepően gazdag tematika, tartalom fér meg. Tóth J. könyve a gyakorlati tervezőmunkában dolgozók számára különösen értékes információkat nyújt, könnyen kezelhető formában.

Rétvári L.-nak Győr-Sopron megye népességföldrajzáról írt tanulmánya ugyancsak azt példázza, hogy a népességföldrajz - ha eredményesen művelik - bizonyos vonatkozásban töb-

bet, de mindenképpen mást adhat a gyakorlat számára, mint a demográfia. A hagyományos módszerekkel, de korszerű szemlélettel megírt munka ugyanis tulajdonképp olyan gazdaságföldrajzi vizsgálat, amelynek középpontjában a népségségföldrajz áll, de amely a népesedési folyamatokat a földrajzi környezetbe ágyazza, nyomon követi a népségségfejlődés okait, végigkíséri következményeit. Ez a komplex szemlélet, a gazdaság-társadalom-népeség között kialakult kapcsolatrendszer feltárása és bemutatása rangot és gyakorlati értéket biztosít Rétvári L. munkájának.

A komplex szemléletet és munkamódszert legtisztábban a tanulmány tartalmi gerince, Győr-Sopron megye lakossága foglalkozási-területi átrétegződésének mechanizmusát és területi típusait bemutató fejezet tükrözi. A szerző az 1949., 1960. és 1970. évi népszámlálási adatok alapján, községi részletességgel megrajzolt térképek összevetésével 2 fő területi típust s ezeken belül altípusokat különít el, s a népségségfejlődés egyes elemeit, okait és következményeit e típusokon belül összegzi. A foglalkozási szerkezet alakulása, időbeni változása, a vándormozgalom, a népségszám-változás, az ingázás alakulása alapján megkülönbözteti az ipari /átrétegzett/ területi típust erős ingavándorforgalommal, jelentős ingavándorforgalommal, helyi iparral, szezonális ingavándorforgalommal, és az agrár /népségségkibocsátó/ területi típust. E fejezetben a szerző sikerrel oldotta meg a népségségföldrajzi munkák egyik nehéz feladatát, a részvizsgálatok szintetizálását. Külön kiemelendők a fejezethez tartozó térképek, melyek az illusztratív szerepet messze meghaladva a tanulmány nélkülözhetetlen részeivé váltak. Ezt megelőzően természetesen a tanulmány részletesen vizsgálta a népségségfejlődés történeti korszakait és egyes elemeit.

A tanulmány célkitűzésének és módszereinek ismertetése után a II. fejezet adja meg Győr-Sopron megye népségségfejlődésének területi-történeti hátterét, kereteit. A szerző áttekinti Magyarország gazdasági fejlődésének és a népesedési folyamatoknak területi differenciáit, sajátosságait a XVIII. század kezdetétől az 1970. évi népszámlálásig. A történeti demográfia eredményeinek alkotó felhasználásával a feudális kori, a kapitalista időszak és a felszabadulás utáni évtizedek népségségfejlődését tekinti át, többnyire megyei bontásban.

A III. fejezet a szűkebb vizsgálati terület, Győr-Sopron megye népesedési folyamatait tekinti át, adatszerűen a XVIII. század végétől a felszabadulásig. A szerző elemzi a természeti környezetnek, a birtokviszonyoknak, a mezőgazdasági termelés technikájának és színvonalának, majd a kapitalista iparosításnak a népesedési folyamatokra, mindenekelőtt a népségszám-változásra, a népsűrűség alakulására s a vándormozgalomra gyakorolt hatását. A változások - a mellékelt térképek segítségével - községi részletességgel követhetők.

A IV. fejezet vizsgálja a megye társadalmi-gazdasági átalakulását 1949-1970 között, s ennek a népesedési folyamatokra

gyakorolt hatását. E fejezetek zárják a területi típusokat elemző, már ismertetett alfejezeteket.

A zárófejezetben a népességfejlődés prognózisát megalapozandó, rövid, lényegretörő összegezést kapunk a mezőgazdaság és ipar jelenlegi állapotáról, fejlődésük tendenciáiról, az ipar munkaerőhelyzetéről, az infrastrukturális ellátottság színvonaláról, valamint a településállomány fejlődéséről, nagyságrendi és funkcionális tagolódásáról, ezeknek a népesség- és gazdaságfejlődésre gyakorolt hatásáról. Ezek ismeretében a szerző a megye népességszámának /városok-falvak bontásban/várható alakulását jelzi előre az 1980-as évekre.

Rétvári László könyve fegyelmezett munka eredménye; a szerző nem enged a gazdag adatforrások csábításának, nem merül el a részletekben; van "szíve" a vizsgálat szempontjából másodlagos kérdések mellőzésére.

A tanulmány szerkezete világos, áttekinthető, miként az stílusa is /s ez utóbbi a mai gazdaságföldrajzi, térgazdasági publikációk ismeretében feltétlenül külön is említendő!/.

Mértéktartás jellemzi a könyv ábraanyagát is; a demográfiai adatok birtokában a térképek száma nehézség nélkül növelhető lenne; ám a tanulmányba került ábrák kivétel nélkül szükségesek, információ-hordozók.

dr. Beluszky Pál

x x x

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézete Alföldi Csoportja "Alföldi Tanulmányok" címmel jelentette meg kiadványát, amelynek célja, hogy saját tevékenységéről beszámoljon és fórumot teremtsen az Alfölddel foglalkozó kutatóknak. A szerkesztő előszava jelzi, hogy a kiadvány lehetőséget kíván adni a rokon- és társadalomtudományok írásainak is.

Az előszó és a szép kiadvány arra késztet, hogy ez alkalommal eltekintsek a szokványos ismertetésektől és csupán a kiadvány programjával, célkitűzésével kapcsolatosan irjak néhány megjegyzést.

Az "Alföldi Tanulmányok" megjelenése ugyanis számomra örömet és aggodalmat jelent egyszerre. Öröm, mert új földrajzi kiadványt üdvözölhetünk, amely egy meghatározott térséggel foglalkozik és aggodalom, mert féltő, hogy cikkgyűjteményé válik.

A "szigorú" szakgeográfiai folyóiratból talán a meglévő kettő elegendő.

Az ígért rokon- és társtudományok írásai talán "oldottabbá" teszik az új földrajzi kiadványt. Különösen nagy szükség lenne olyan vitarovatra, amely nem, ill. nemcsak földrajzi módszertani kérdésekkel, hanem az Alföld jelenével és jövő-

jével összefüggő társadalmi-gazdasági témákkal is foglalkozik. Csak ez esetben reménykedhetünk a társ- és rokontudományok képviselőinek közreműködésében. Egyébként a kiadvány épp oly cikkgyűjteménnyé válik, mint sok más szakfolyóirat, amely ugyan értékes és hasznos, nem nélkülözhető, de szélesebb társadalmi hatásra szükségképpen nem tarthat igényt. Márpedig egy meghatározott térséget, táját képviselő kiadvány éltetője szoros társadalmi kapcsolata.

Az Alföld gazdasági-társadalmi átalakulása a térség jövőjéhez kötődő széles értelmiségi réteget hozott létre, amely fórumának érezheti e kiadványt is, még ha abban földrajzi szemléletű, de a társadalmi-gazdasági fejlődés alapkérdéseivel foglalkozó tanulmányok is vannak.

Különösen gondolni kellene az Alföldön élő földrajzsza-
kos tanárookra, geográfusokra. Legalább itt legyen szakfórumuk, ha már országosan nincs. Nem didaktikus cikkek vagy új földrajzi adatok /a Salamon-szigetek széntermelése 1978-ban/ közlésére gondolunk, hanem arra, hogy valami módon át kellene fogni a vidéki geográfusok öntevékeny kutatómunkáját, földrajzi jellegű honismereti tevékenységét is. Nyilvánosságot kellene adni az így keletkező munkáknak, ami serkentően hathat és egyaránt szolgálja a tudomány, az oktatás, az ismeretterjesztés stb. érdekeit.

Az természetes, hogy a Szerkesztő Bizottság az új sorozat gerincének is az e kiadványban is megjelent típusú tanulmányokat tekinti. De talán kísérltet lehetne tenni egy átfogóbb szemléletű, tematikailag rugalmasabban szerkesztett kiadvány kialakítására és így követője lehetne annak a gazdag és színes Alföld-kutatásnak, szellemi kulturának, amely a századfordulótól kialakult, amelyről egyébként méltatlan képet ad e kiadvány utolsó tanulmánya.

dr. Berényi István

x x x

KÁDAS SÁNDOR: A regionális modellezés irodalma - KSH Könyvtár és Dokumentációs szolgálat kiadása, 1977. 88 p.

A regionális elemzésekben nagy jelentősége van a gazdaság matematikai modellezésének, mivel a népgazdaság fejlődésével párhuzamosan egyre nagyobb figyelem fordul a gazdaság regionális kérdései felé. A termelőerők és a termelés ésszerű területi elhelyezésében egyre inkább törekedni kell a helyi adottságok fokozott kihasználására, a meglévő helyi tartalékok feltárására és hasznosítására. A gazdálkodás hatékonyságának növelése szempontjából ennek nagy jelentősége van.

A regionális modellek alkalmazásával egzaktabbá válik a gazdaság területi problémáinak megfogalmazása és megoldása.

Sok olyan folyamat változása válik áttekinthetőbbé e modellek segítségével, melyet egyébként nem is tudnánk egzakt módon vizsgálni.

A gazdaság-matematikai modellek elméleti kidolgozása terén az utóbbi években jelentős eredmények születtek. A különböző regionális modellek megközelítési módjai, alkalmazott módszerei igen sokfélék, nincsen általánosan elfogadott elméleti háttér és módszertan. Mégis található néhány olyan gyakran használt elmélet, hipotézis, s ezekre épülő módszertan, amely sok regionális modell alapjául szolgál.

E könyv célja az irodalomban eddig megjelent modellek egy "csokrának" feldolgozása. Mivel a regionális modellezés tulajdonképpen gyűjtőfogalom, így az itt tárgyalásra kerülő modellek rendkívül heterogének.

A szerző által feldolgozott regionális modellezési irodalom igen nagy terjedelmű. Az ismertetésre kerülő modellek kiválasztásánál a szubjektivitást nem lehetett teljes mértékben elkerülni, mivel az ismertetésre szánt modellek összeválogatásánál sok, igen különböző szempontot kellett figyelembe venni. Jelen munkájában a szerző azt tűzte ki célul, hogy a regionális modellezés mai irodalmában központi szerepet játszó témakört tárgyalja csak, ezek közül is kiemelve a legfontosabbakat. A különböző nézőpontokat, megközelítéseket értékelő kritikai összefoglaló tanulmány eddig még nem készült a regionális modellezés irodalmában. Ennek oka jórészt a témák változatossága. Feltétlenül szükséges lenne a jövőben a regionális elemzéseket segítő bővebb és kritikusabb matematikai módszerek gyűjteményes kötetét, monográfiáját elkészíteni. Jelen könyv inkább a modellek rövid leírására törekszik, csak helyenként látja el a szerző az ismertebb modelleket kritikai megjegyzéseivel.

A könyv olvasója számára a szerző az egyébként is új témakör elmúlt 5 évének főleg folyóirat cikkeiben, kutatási jelentésekben, konferencia előadásokban fellelhető irodalmát dolgozta fel.

A könyv kiemelten kezeli a gravitációs modellek és a kapcsolódó módszertan alkalmazását. Bizonyos közlekedési modellekben /a régiók közötti forgalom becslésnél, úthálózat terheltségének vizsgálatánál/ a módszertan hasznos gyakorlati alkalmazásra talált.

A könyv négy fő részre osztható. Az első fejezet a regionális modellezés néhány általánosan használt feltevését, módszerét, vagyis a modell építőelemeit ismerteti. E fejezet kiinduló modellje analog a két test közötti Newton-i gravitációs erő képletével. A gravitációs hipotézis képlete:

$$t_{ij} = k \cdot \frac{m_i \cdot m_j}{d_{ij}^2}$$

ahol a d_{ij} a két város közötti távolság, m_i és m_j pedig nagyságuk, tömegük valamilyen mérőszáma, k pedig a gravitációs konstans. A gravitációs hipotézis sokféle gravitációs modell alapjául szolgál. Leggyakoribb alkalmazási területe a személyforgalmi utazások és az áruszállítások bizonyos feltételek mellett történő becslése. A fejezetben említésre kerülő entropia fogalom alkalmazását a területi kölcsönhatások modellezése terén az indokolja, hogy a gazdasági folyamatok térbeli alakulása sok véletlenszerű egyedi tényező alakulásának eredőjéből tevődik össze.

A forgalmi áramlatok vizsgálatánál hasonló eredményt ad a gravitációs és entropia maximalizációs hipotézis, mellyel az ismertetésre kerülő A. G. WILSON könyve a második fejezetben foglalkozik. Ebben a fejezetben kerülnek tárgyalásra még F. I. CESARIO gravitációs modell paramétereit becslő algoritmusai, a gravitációs modell régiók közötti áruszállítások becslésére vonatkozó alkalmazása és a kapcsolódó módszertan sokoldalú alkalmazásának lehetőségei.

A könyv harmadik fejezete a regionális modellek különböző, eddig még nem tárgyalt alábbi típusait tartalmazza:

- regionális és interregionális input-output modellek,
- városi rendszerek /telepítési, megosztási célu/modelljei,
- telepítési modellek,
- regionális és közlekedési ökonometriai modellek,
- faktoranalízis alkalmazása a gazdasági fejlettség vizsgálatára,
- migráció, a lakosság területi megosztásának vizsgálati modelljei,
- regionális környezetvédelmi modellek.

E fejezetek /3-9/ nagyon heterogén témákat tárgyalnak. Fontosságuk abban áll, hogy informálják a szakembereket arról, hogy a területen milyen előrelépések történtek az utóbbi 5 évben.

A könyv utolsó fejezete - a korábbi fejezetekben már egyszer tárgyalásra került - szocialista országok szerzőitől származó munkák összefoglalója. A szocialista országokban a regionális modellezési kutatások, matematikai és számítástechnikai módszerek alkalmazása a területi gazdasági elemzésekben és tervezésben viszonylag új keletűek. A matematikai módszerek alkalmazása ezen a téren még nem olyan megszokott és sikeres, mint az átfogó népgazdasági tervezésnél, de egyre több itt is a konkrét alkalmazás igényének szem előtt tartásával készült modell.

Az általam ismertetett tanulmányt a gazdaságföldrajzzal, a közgazdaságtannal és területi tervezéssel foglalkozók figyelmébe ajánlom.

dr. Sikos T. Tamás

Készült az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet házi sokszorosítóján /rotaprint eljárással/. Példányszám: 350. A kiadásért felel: Dr. Pécsi Márton int. ig.

